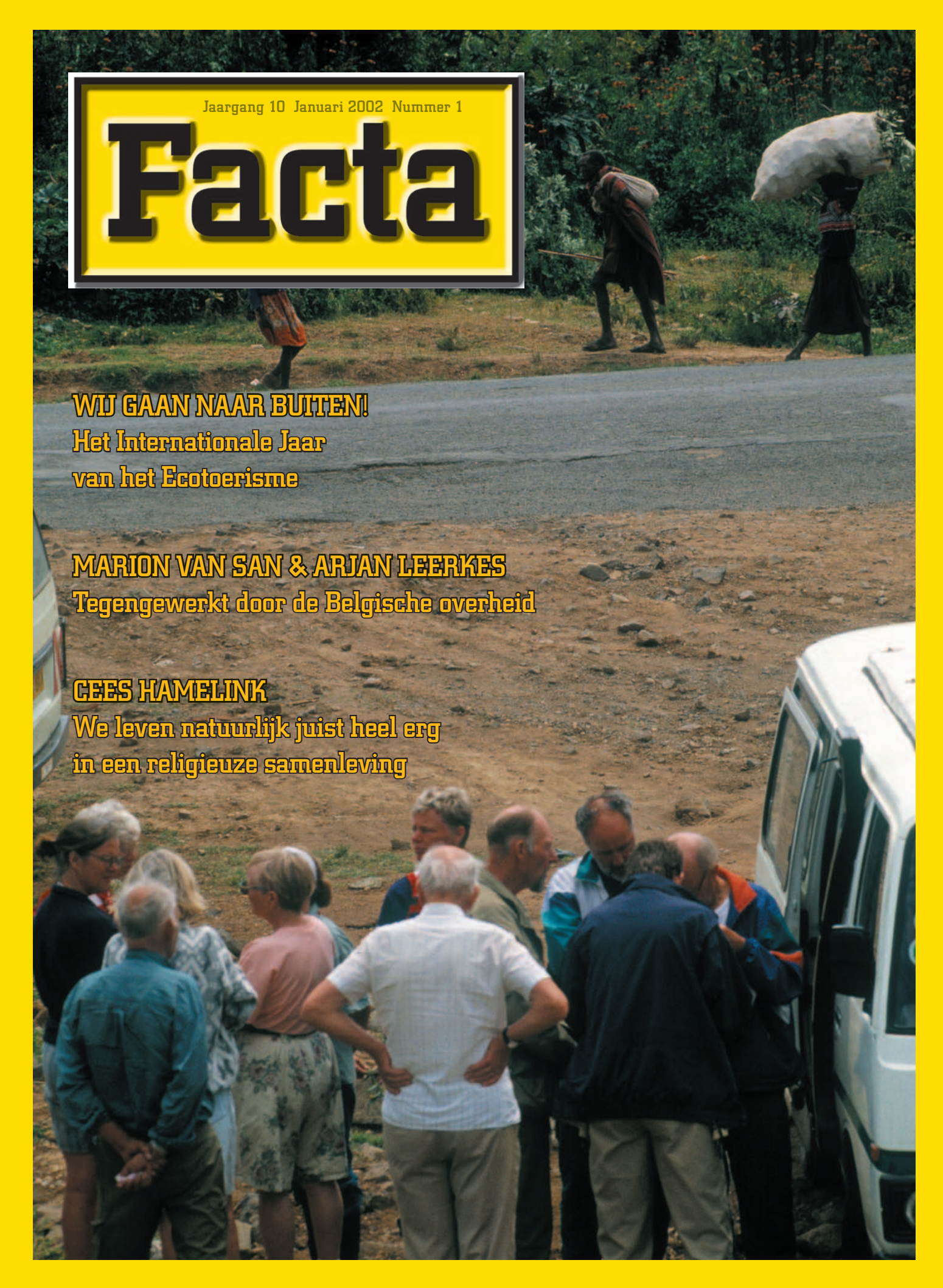

Jaargang 10 Januari 2002 Nummer 1

Facta

WIJ GAAN NAAR BUITEN!

Het Internationale Jaar
van het Ecotoerisme

MARION VAN SAN & ARJAN LEERKES

Tegengewerkt door de Belgische overheid

CEES HAMELINK

We leven natuurlijk juist heel erg
in een religieuze samenleving

- 2 'Dit onderzoek mag niet gedaan worden' - Belgische politiek traineert wetenschappers
Giseline Kuipers
- 5 Academisch kapitalisme
Dick Pels
- 7 Column - De onzichtbare politicologie
Andries Hoogerwerf
- 8 Vloek of zegen - Het Internationale Jaar van het Ecotoerisme 2002
Marcel Rutten
- 12 Natuurbehoud als welvaartsbron
Pieter van Dijk
- 14 SISWO
- 15 Gesignaleerd - Wil Pansters

Wie sociaal-wetenschappelijk onderzoek doet in opdracht van politici, begeeft zich onvermijdelijk in een slangenkuil. Zeker als het onderwerp te maken heeft met etniciteit en criminaliteit. Die les leerden Marion van San en Arjen Leerkes in België. Ze kijken terug op een periode vol negatieve publiciteit en politieke onwil.

2

8

Reisbureau Porini Ecotourism organiseert spannende ecosafari-tochten in Kenia. Op het eerste gezicht lijkt iedereen te profiteren van de groei van het ecotoerisme. Marcel Rutten schetst de keerzijde. Na 2002, het Internationale Jaar van het Ecotoerisme, zal er nog een lange weg te gaan zijn voor er sprake is van duurzaam, sociaal en ethisch ecotoerisme.

- 16 Hamelink: de wetenschapper als activist - Communicatiewetenschap heeft alles te maken met theologie
Giseline Kuipers
- 19 Calls

10e jaargang, nr. 1, februari 2002

Facta - sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van NVMC en SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen in samenwerking met Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar. Website: <http://www.siswo.uva.nl>

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663 / 45, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl

Hoofdredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms
Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Marlies Eijnsink, Jos de Haan, Giseline Kuipers, Femke Molenaar (eindredactie)

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Wil Pansters, Dick Pels, Jacques Tacq, Willem Trommel

Fotografie

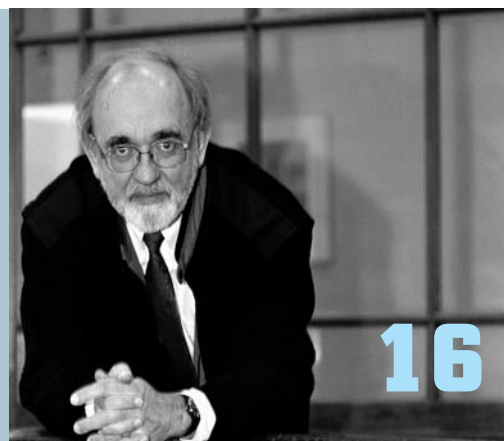
Rien van der Leeden, Rotterdam; Carla Schoo, Amsterdam

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Colofon

'De huidige generatie heeft niets aan een afstandelijk universitair docent. Je moet durven zeggen: ik denk dat het zo zit.' Dat is de mening van communicatiewetenschapper en theoloog Cees Hamelink. Hij praatte met Giseline Kuipers over de gevaren van media en technologie, en over zijn carrière als docent en 'stenengooier'.

20

Op internet zijn een aantal stemtest- en stemadviesprogramma's te vinden. Vooralsnog gaat het om vrijblijvende vraag-antwoordspelletjes. Maar als er genoeg mensen meedoen, kan dat resulteren in een heuse, zij het virtuele verkiezingsuitslag. Loek Groot probeerde de programma's uit en presenteert de StemVork, een door hem ontwikkelde stemtest.

- 20 De verkiezingen komen eraan... – Virtueel stemmen op internet
Loek Groot
- 24 Nederland niet kritisch op witte boorden – 'Maatschappelijk belang' gaat voor de wet
Femke Molenaar
- 26 Personalia
- 27 Pecunia – Vrouwenbeurzen
Marlies Eijnsink
- 28 Nieuws van de Verenigingen
Zijn er nog volkenkundige musea in Nederland? / Albert Trouwborst en Eric Venbrux
CA/SNWS, NKWP, NSV
- 30 Vragen aan Jacques
Henk Jansen
- 31 M&T – Websurveys: hype of nuttig instrument?
Edith de Leeuw
- 32 Agenda

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: assen@vgorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:	Advertenties:
Particulier €40,68	1/1 pagina €545,45
Instellingen €68,19	1/2 pagina €318,18
Studenten €25,00	1/4 pagina €204,55
Los nummer €6,82	inleggen folder €818,18

ISSN 0928-5350 – Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wie sociaal-wetenschappelijk onderzoek doet in opdracht van politici, begeeft zich onvermijdelijk in een slangenkuil. Zeker als het onderwerp te maken heeft met etniciteit en criminaliteit. Die les leerden Marion van San en Arjen Leerkes in België. Ze kijken terug op een periode vol negatieve publiciteit en politieke onwil.

'Dit onderzoek mag niet

Belgische politiek traineert wetenschappers

Giselinde Kuipers

Op 28 november 2001 werden in het Belgische parlement de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar jeugdcriminaliteit onder allochtonen. Het boek van Marion van San en Arjen Leerkes, waarin dit onderzoek wordt beschreven, lag op dat moment al weken klaar bij de uitgever. En een bijbehorend rapport was begin februari al af. Oorzaak van de vertraging: opdrachtgever Marc Verwilghen, de Belgische minister van justitie, had bedongen dat het niet voor de bespreking in het parlement gepubliceerd zou worden.

Al vanaf het begin veroorzaakte het bewuste onderzoek in België veel commotie. Niet alleen was er grote maatschappelijke weerstand tegen het onderwerp, de onderzoekers hadden ook te lijden onder conflicten tussen Verwilghen en zijn politieke tegenstanders. Een beleidsmedewerkster beoordeelde de beleidsmogelijkheden als 'miniem'. Van

San reageert: 'Je doet toch geen onderzoek om een taboe te doorbreken en het vervolgens te laten liggen? Ik vind dat grote politieke onhandigheid.'

Racistisch

In 1999 werd Van San benaderd door Verwilghen, toen net aangetreden als minister van justitie, voor het doen van een onderzoek naar de relatie tussen criminaliteit en etniciteit. In de aanloop van de verkiezingen had de liberale Verwilghen hierop aangedrongen. Een gevaarlijk onderwerp, omdat het altijd geclaimd was door het Vlaams Blok. Van San: 'In België lopen ze wat dat betreft tien, vijftien jaar achter op Nederland. Daar heerst zo'n sfeer van: dit onderzoek mag niet gedaan worden. Er is een grote angst in het kamp van het Vlaams Blok terecht te komen.'

verwarring

over de vreemdelingencriminaliteit is klaar.
ams Blok gelijk.

sdaad op lange baan

TABOE ROND CRIMINALITEIT MIGRANTENJONGEREN SNEUVELT

Dewinter pronkt met Antwerpse criminaliteitscijfers
Sociologe Marion van San: 'Hoe meer Marokkaanse jongens op ons gaan lijken, hoe meer conflicten'

Belgische krantenkoppen over het onderzoek. Rechts: krantenfoto met Leerkens en Van San op de voorgrond.

gedaan worden'

Van San was overigens wel wat gewend. Ze had al eerder opschudding veroorzaakt met haar (Nederlandse) promotieonderzoek naar criminaliteit onder Curaçaose jongens. Maar die viel in het niet bij de enorme commotie die haar onderzoek in België veroorzaakte. Nog voor ze goed en wel begonnen was, kreeg ze negatieve reacties vanuit pers, politiek en wetenschap. 'Al vanaf het begin waren er mensen die mij ervan beschuldigden dat ik een racistisch onderzoek deed.'

Toch nam zij de opdracht aan: 'Ik wist dat ik moest oppassen met derdegeldstroomonderzoek, maar de opdracht was heel open. Verwilghen stelde eigenlijk geen voorwaarden. Het moest een onderzoek zijn naar etniciteit en criminaliteit, maar de doelstellingen stonden niet vast. Ik was vrij het aan te pakken zoals ik wilde. Ik stelde een studie voor in drie delen, waarvan uiteindelijk alleen het eerste deel is uitgevoerd. Momenteel loopt er een cijfermatige studie naar jeugdcriminaliteit, uitgesplitst naar tien nationalitei-

ten, en een studie naar criminaliteit en beeldvorming van criminaliteit. En ik ben in bespreking met de minister van welzijn over het uitvoeren van een vervolgonderzoek: een daderstudie.'

Waarschuwen

De tegenstand die Van San en Leerkens ondervonden nam soms bizarre vormen aan. Van San: 'Contracten verdwenen, of werden niet opgestuurd. Ik werd gezien als medestander van Verwilghen. Toonaangevende criminologen keerden zich publiekelijk tegen mijn onderzoek. Door de negatieve pers hadden we bovendien problemen met het onderzoek in de wijken. We wilden spreken met straathoekwerkers, met politie, maar als hun oversten dat hoorden, dan werd hun verboden met ons te praten. In een jeugdhuis in Mechelen werden foto's van mij verspreid,

Iedereen wil een boevenklassement weten'

en er werden rondzendbrieven gestuurd om mensen te waarschuwen tegen mijn onderzoek. In Brussel hebben we het onderzoek dus niet gedaan zoals het hoort. We zeiden niet precies waar het onderzoek over ging, maar vertelden dat we "onderzoek deden naar de wijk, naar veiligheid en hoe mensen zich voelen."

Ook het statistisch deel werd getraineed. Arjen Leerkes, Van Sans coauteur, verzorgde dat deel: 'De cijfers lieten een half jaar op zich wachten en uiteindelijk stuurden ze de verkeerde. Zo'n rijkswachter zei dan: "Ik heb een fout in de SPSS-syntax gemaakt." Maar volgens mij wilden ze gewoon vertragen met het oog op de komende gemeenteraadsverkiezingen.'

Ondanks alles kwam het boek af. In *Criminaliteit en criminalisering : allochtone jongeren in België* staat uiteindelijk toch een uitgebreid statistisch deel, plus de beschrijving van twee buurten. Van San: 'Met de criminaliteit in de wijken viel het reuze mee. De belangrijkste uitkomst van het wijkonderzoek was eigenlijk dat de verschillende etnische groepen in gescheiden werelden leven. Ze weten weinig van elkaar en komen elkaar alleen maar tegen in het publieke domein. Tegelijk zijn ze erg bang voor elkaar. Verhalen over criminaliteit worden opgeblazen als manier om de etnische hiërarchie in stand te houden. De autochtone Belgen spreken slecht over Marokkaanse jongens. Maar allochtonen onderling beschuldigen elkaar ook. Vooral in de Brusselse wijk, waar heel veel nationaliteiten door elkaar heen wonen, bestaat een onderlinge etnische hiërarchie. De Marokkanen beschuldigen bijvoorbeeld een groep Roma-zigeuners van het stelen van autoradio's. Het gaat dus eigenlijk niet zo erg om cultuur, meer om figuraties.'

Ook uit het statistisch deel kwam, volgens Leerkes, uiteindelijk een heel genuanceerd verhaal: 'De potentiële verdenkingen van tien nationaliteiten werden vergeleken met demografische materiaal, en daar bleek inderdaad een relatie met etnische achtergrond.'

Maar wat was nu de precieze uitkomst?

Van San: 'Wil je het boevenklassement? Dat wil iedereen het eerst weten.'

Leerkes: 'Als je kijkt naar het aantal verdenkingen in verhouding tot het aantal leden van de groep, scoren de Oost-Europeanen het hoogst, gevolgd door de Noord-Afrikanen. De verschillende groepen plegen ook verschillende soorten delicten. Maar je moet oppassen met zo'n lijstje. Het wordt heel snel simplistisch.'

Teleurstellend

De ontvangst van het onderzoek was uiteindelijk welwillend, al was men in het parlement teleurgesteld. Van San: 'Ze reageerden wel goed, maar ze vond het jammer dat er niet meer was.' 'Ze zeiden allemaal dat er meer cijfers

moesten komen', vult Leerkes aan: 'Terwijl uit deze cijfers al zo'n duidelijk beeld naar voren komt.'

Een teleurstellend resultaat dus, na een periode van maanden wachten. Van San: 'Voor de bespreking in het parlement moest ook een vertaling van de beleidsaanbevelingen naar de Belgische context komen. In feite was dit een excuus om het máanden te laten liggen. Het rapport was al in maart klaar, maar moest ook nog in het Frans vertaald worden. De Dienst voor Strafrechtelijk Beleid maakte uiteindelijk de vertaalslag naar concrete beleidsaanbevelingen. Maar dat werd louter een opsomming van allemaal dingen die al gedaan werden. Dat heb ik ook gezegd: "Om dit beleidsrapport te schrijven had je dit hele onderzoek niet nodig, want het is oude koek." Onze belangrijkste conclusie werd bovendien meteen terzijde geschoven: dat verschillende groepen verschillende criminaliteitsprofielen hebben. Ze vonden dat ik te veel uitging van de Nederlandse context. De mevrouw van de Dienst voor Strafrechtelijk Beleid zei: "De waarde van criminaliteitsprofielen voor de Belgische situatie is miniem. Dat schuiven we terzijde, we gaan algemeen beleid voeren."

'Wat ze in feite willen', concludeert Leerkes, 'is dat wij zeggen: het komt door de cultuur. Dan kunnen ze reageren met repressief beleid.' 'Het liefste maken ze politiek correcte beleidsnota's zonder onderzoek te doen,' vult Van San aan.

Leerkes: 'Volgens mij had Verwilghen vooraf helemaal geen plan.'

Van San nuanceert: 'Verwilghen heeft als politicus mooi willen uitpakken. Maar hij heeft zich gaandeweg steeds minder voor het onderzoek willen inzetten. Al in 2000 heb ik een voorstel gedaan voor vervolgonderzoek. Daar heeft hij nooit op gereageerd en nu zegt hij: het is teleurstellend, we kunnen er niets mee. Verwilghen heeft het zwak gedaan. Hij heeft zijn eigen onderzoekers laten katapulteren en het blijft gissen waarom die man zo'n draai heeft gemaakt. Ik denk dat hij van alles wil realiseren en daar heeft hij de steun van de Waalse socialisten bij nodig. Die zijn altijd tegen dit soort onderzoek geweest. Het resultaat is dat ze gewoon doorgaan zoals ze altijd gedaan hebben.'

Vrijheid

Ondanks haar negatieve ervaring, vindt Van San niet dat wetenschappers onderzoek in opdracht van de politiek moeten weigeren. 'Zolang je volledige vrijheid hebt en de opdrachtgevers zich niet met de inhoud bemoeien. Ze mogen wel een vraag stellen, maar die niet dicteren. Zo kun je tenminste maatschappelijk relevante dingen doen. Ik heb wel van dit onderzoek geleerd. In het oorspronkelijke contract stond dat het niet gepubliceerd mocht worden zonder toestemming. Al heel vroeg heb ik Verwilghen een brief afhandig gemaakt waarin hij dat terugtrok. Het probleem was een heel vervelend zinnetje uit die brief: dat het alleen gepubliceerd mocht worden na bespreking in het parlement. Zoiets zou ik nooit meer tekenen.'

Blijft over de vraag wat nu uiteindelijk het nut is van het Belgische onderzoek.

Van San: 'Het bespreekbaar maken van deze dingen. De

politieke correctheid is in heel korte tijd weggevallen. Mensen begonnen journalisten te vertellen hoe erg het was gesteld met de criminaliteit van de Oost-Europeanen, iets dat daarvoor niet kon. Maar je merkte ook dat de criminaliteit onder sommige groepen erg werd overdreven.' Leerkes: 'Je kunt onze cijfers gemakkelijk opvatten als ondersteuning voor zulke verhalen. Tijdens het schrijven merkte ik dan ook dat ik de getallen wilde nuanceren. Om de resultaten kan ik niet heen, maar als auteur kun je wel een accent leggen. Al is nuanceren natuurlijk geen wetenschappelijke doelstelling.'

Van San: 'Misschien geef je met ons onderzoek het Vlaams Blok buskruit, maar het is toch goed dat de feiten boven tafel komen. Dan kun je er ten minste wat aan doen.'

Toch is Leerkes niet gerust op het uiteindelijke effect. 'De vraag is wat blijft hangen. Dat onderzoek naar criminaliteit onder asielzoekers in Groningen gaf ook steun aan vage verhalen. De vraag is: wat wil je liever, vage verhalen of vage verhalen met onderbouwing?' Van San: 'Liever vage verhalen met een wetenschappelijke onderbouwing. Diepgaand onderzoek leidt tot fijnmaziger beleid en duidelijkheid over de situatie.'

'Dat duurt alleen heel lang', weet Leerkes. 'Beleid loopt

altijd achter de feiten aan.'

Ook Van San heeft niet al te veel vertrouwen in de beleidsmatige inbedding van haar sociaal-wetenschappelijk onderzoek. 'In mijn proefschrift over criminaliteit onder Antilliaanse jongens deed ik een concrete aanbeveling: gezinnen en moeders moeten worden betrokken bij de hulpverlening voor jongens in inrichtingen. Of daar iets mee is gebeurd... En in de commissie over Antilliaanse jeugd zie ik de aanbeveling ook niet terug.'

Uiteindelijk blijft het taboedoorbrekende effect dus het belangrijkste onderzoeksresultaat. Van San: 'Het proces is versneld, al zie ik concreet nog niets gebeuren. Er zit een grond van waarheid in het clichébeeld van de blanke Belg die bang is voor migrantenjongens. Maar wij willen ten minste kunnen zeggen: het is ingewikkelder dan dat.'

Criminalisering en criminaliteit : allochtone jongeren in België is verschenen bij Amsterdam University Press. - ISBN 90 5356 525 6, €27

Giselinde Kuipers is redacteur van *Facta*. Zij is verbonden aan de Afdeling Communicatiewetenschap, Faculteit de Maatschappij- en Gedragswetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Dick Pels

Academisch Kapitalisme

Ik woon in een kapitalistisch land en werk in een nog kapitalistischer land, vergeleken waarbij het woonland bijna socialistisch lijkt. Woonland en werkland worden beide geregeerd door socialisten die al lang niet meer van plan zijn om het socialisme in te voeren. Zij doen hun best om dat kapitalisme een wat 'menselijker gezicht' te geven. Dat lukt in Engeland wat minder goed dan in Nederland. Het leven in het Verdeelde Koninkrijk is over het algemeen duurder, kouder, harder en sneller. Het verschil tussen arm en rijk is er mateloos groot, en dat geldt ook voor de arrogantie, corruptie en leugenachtigheid in de politiek. Maar je moet toegeven: er wordt wel geposeerd, gegraaid, en gelogen op hoog niveau en met onmiskenbare allure. Alles een maatje groter, zowel de slechte dingen als de goede.

Ziedaar het dilemma van de grensarbeider. Ook Academia UK Ltd. is een groter, harder en sneller bedrijf dan haar Hollandse tegenhanger. Na de opwaardering van de polytechnics in 1992 zijn er nu 136 universiteiten, dus ruim tien keer zoveel als in Nederland. Onder het straffe regime van de Research Assessment Exercises en Teaching Quality Assessments is de concurrentie tussen instellingen, afdelingen, onderzoeksgroep en individuen flink opgevoerd. De mobiliteit is groot, vooral in de aanloop naar de RAE, wanneer iedereen elkaars 'sterren' probeert weg te kopen. De afgelopen jaren hield ik elk half jaar wel een afscheidspraatje voor een vertrekkende collega, en

was ik voortdurend in de weer met nieuwe benoemingen. In Nederland zit alles vast in een beschermde markt en beweegt er maar heel weinig.

Het was onlangs feest in het Department. De uitslag van RAE 2001 was eindelijk bekend. Brunel Sociology was bevorderd van een 4 naar een 5. Van de 48 sociologieafdelingen hadden er 12 deze categorie gehaald, en 6 waren beland in de hoogste categorie 5*. OK, we waren nog niet zo *tops* als Lancaster, Goldsmiths, Surrey of Manchester, maar we konden ons toch verheugen in het illustere gezelschap van Oxford, Cambridge, de LSE, Warwick, Cardiff en Edinburgh. Officieel betekent de 'five star' dat meer dan de helft van de onderzoekers 'attainable levels of international excellence' moet laten zien, terwijl er 'nationale excellentie' moet heersen in de rest. Een 5 betekent dat ongeveer de helft internationaal uitblinkt en de rest nationaal; 4 is in meerderheid nationaal met hoopvolle indicaties van internationale excellentie. Onze antropologen zakten dramatisch van 5 naar 4. Dit zorgde wel voor enig leedvermaak bij degenen die tot dan toe nogal onder hun arrogantie hadden geleden. Niet dat onze goede score iets oplevert in termen van onderzoeksgeld. Wat dat betreft is alle moeite eigenlijk voor niets geweest. Zoals het er nu voorstaat, worden alleen de 5* afdelingen beschermd; alle anderen leveren in om die elite te kunnen betalen.

Er moet dus geld worden verdiend. De hoeveelheid binnengehaalde £££ bepaalt in toenemende mate je succes in de jaarlijkse promotierondes en natuurlijk bij externe sollicitaties. Trots vermelden mijn collega's soms enorme bedragen in de '*grants and awards*' rubriek van hun CV. Die neemt altijd een prominente plaats in, vlak naast of zelfs voorafgaand aan hun publicatielijst. Mijn Head of Department had een idee om dit marktgedrag aan te moedigen. Hij voegde een nieuwe rubriek toe aan het (gevroesde) puntensysteem dat in mijn faculteit de toewijzing van onderwijs-, management- en andere taken regeert. Hierin wordt de £-waarde van de aangevraagde subsidies direct in punten vertaald, waarbij

onderscheid wordt gemaakt tussen niet en wel gelukte aanvragen:

Grant value	unsuccesful/lower rate	successful rate	w/overheads
<10K	1	2	+1
10K-150K	2	4	+2
150K-300K	3	6	+3
>300K	4	8	+4

Dat wil zeggen dat je 3 punten krijgt voor een niet geslaagde projectaanvraag van tussen de £150.000 en £300.000. Ter vergelijking: een kleine derdejaars onderwijsmodule levert hetzelfde puntenaantal op; een gepubliceerd artikel 4 punten (zou je nu ook punten kunnen krijgen voor een niet geplaatst artikel?) Als je geluk hebt en de poen is binnen, dan zit je met 6 punten gebeiteld: iemand anders draait dan op voor het nogal zware tweedejaarsprogramma voor 50 studenten, waarin je niet alleen de colleges maar ook alle werkgroepen geeft. Als er *overheads* bijkomen waar het Department aan verdienen kan, zit je bijna op de score voor een geredigeerd boek met inleiding. Een geslaagde aanvraag boven de £300.000 met overheads is hetzelfde waard als een zelf geschreven boek (16 punten). Een tip voor Nederlandse afdelingsvoorzitters?

Wat is academisch kapitalisme? Volgens Slaughter en Leslie (1997) is dat het markt- of marktachtig gedrag van instellingen of individuele academici dat tot voornaamste doel heeft om externe gelden binnen te halen. Zich bewust van de waarde van hun '*human capital*', proberen academische quasi-kapitalisten de opbrengst ervan veilig te stellen met behulp van contracten, patenten en nieuwe vormen van intellectuele eigendom. En dat vanuit de dekking van de publieke sector: het zijn in feite door de staat gesubsidieerde entrepreneurs. In toenemende mate gaat die concurrentie direct om geld en manpower in plaats van om intellectueel prestige: fondsen en contracten, investeringen in spin-off bedrijven, collegegelden etc. Ook binnenshuis wordt er voortdurend gerekend en afgerekend, via interne onderzoeksrondes of de begrotingen van afdelingen en faculteiten.

Wat is hier mis mee, als je niet terug wilt naar de ivoren toren, de belangeloze wetenschap, of de oude klacht over 'geldwisselaars in de tempel'? Concurrentie om reputatie, eer, het maken van naam, is intrinsiek verweven met wetenschappelijk werk. Die reputatiemarkt is in Nederland lang niet open en fel genoeg. Maar zodra de strijd gaat om de grote getallen (mensen of geld) is het oppassen geblazen. Als wetenschappelijke reputaties worden gebaseerd op hoeveel mensen je kunt managen of hoeveel geld je binnenhaalt, is er toch iets misgegaan. In eeuwig tijdgebrek kies ik er althans voor om, in plaats van die aanvraag te schrijven voor toekomstig onderzoek, meteen dan maar dat artikel te schrijven en onderzoek te doen in de tijd van de baas. Maar dat is een langzame gedachte in een snelle tijd.

Dick Pels is hoogleraar sociologie in het Department of Human Sciences van Brunel University (West London).

De onzichtbare politicologie

Andries Hoogerwerf

In een gesprek over de Nederlandse politicologie overviel mij het gevoel dat wij zaten te praten over iets waarvan je nauwelijks een scherp beeld kon hebben. Een goed zicht op het geheel en zelfs op deelgebieden van het vak ontbreekt.

Als gevolg van de internationalisering is de Nederlandse politicologie voor sommige buitenlanders meer zichtbaar geworden, maar voor talloze Nederlanders minder zichtbaar. Artikelen verschijnen vaker dan voorheen in gespecialiseerde buitenlandse bladen. Het algemene vakblad *Acta Politica* publiceert, sinds het in 1997 volledig Engelstalig is geworden, meer buitenlandse en minder Nederlandse artikelen.

Het toch al niet grote aantal recensies van Nederlandse politicologische boeken in Nederlandse vakbladen neemt af. Deels komt dit doordat in de nu gangbare meting van de wetenschappelijke prestaties ten onrechte weinig of geen gewicht aan recensies wordt toegekend. Voor een ander deel komt het ook weer door de internationalisering: men recenseert meer buitenlandse boeken dan voorheen. Vele Nederlandse politicologische boeken worden in de vakpers niet of nauwelijks besproken. In dit opzicht functioneert het wetenschappelijk forum slecht.

Kranten en weekbladen vinden politicologische publicaties zelden vermeldenswaard. Zij bespreken bij voorkeur journalistieke boeken, liefst van eigen redactieleden.

De geringe aandacht van de media heeft ook te maken met de afstandelijkheid van veel politicologisch werk. Klassiek geworden politieke denkers waren veelal scherpe critici van de bestaande situatie. Maar hedendaagse politicologische onderzoekers tonen zich meestal weinig bereid om publiekelijk kritische oordelen over politiek en samenleving uit te spreken. Tegenover het verval van de politiek in de laatste decennia stellen zij zich als vrijblijvende toeschouwers op.

Op deze houding is de kritiek van toepassing die Leo Strauss al in 1962 op het behaviorisme richtte: men speelt viool, terwijl Rome brandt. Afstandelijkheid, objectiviteit en empirisch onderzoek zijn van groot belang, maar er is ook nog zoiets als een gegronde wetenschappelijke kritiek op politiek en samenleving.

Het zicht op het vakgebied wordt ook belem-

merd door de toenemende verbrokkeling. Er zijn legio gespecialiseerde deelgebieden, onderzoeksgroepen, schooltjes en citeerclubjes met elk kleine aantallen vakgenoten. De animo om een breed overzicht van het vak of van een deelgebied te schrijven, lijkt af te nemen.

Krachten die de gerichtheid op het geheel kunnen versterken, zijn betrekkelijk zwak ontwikkeld. De Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek, een respectabele beroepsorganisatie, valt tijdens het jaarlijkse politicologenetmaal in workshops uiteen.

Dit alles draagt ertoe bij dat de Nederlandse politicologie zelfs voor vakgenoten en zeker voor buitenstaanders geen scherp profiel heeft. Is zo'n betrekkelijke onzichtbaarheid bezwaarlijk? Niemand heeft ooit de staat gezien, toch wordt aan zijn bestaan niet getwijfeld. Maar de relatieve onzichtbaarheid van een wetenschap resulteert op den duur in dalende aantallen studenten, vakbeoefenaars, abonnees op vakbladen en wellicht ook dalende financiële middelen.

De politicologie heeft niet alleen als taak nieuwe kennis te produceren, maar ook verworven kennis over te dragen, zowel op een breder publiek als op studenten. Dat is ook voor het functioneren van de politieke democratie niet onbelangrijk. Die cultuuroverdracht vereist een duidelijke zichtbaarheid van het vak.

Kortom, de gangbare internationalisering, specialisatie, afstandelijkheid en prestatiemeting hebben naast hun onmiskenbare zonzijden ook hun schaduwzijden.

Veel van wat hier over de politicologie is gezegd, is wellicht ook van toepassing op andere sociale wetenschappen. Dat is een reden temeer om eens goed na te

denken over de vraag hoe het profiel van het vakgebied in de Nederlandse samenleving kan worden versterkt. De Nederlandse politicologie kan, zoals ik al bij het Engelstalig worden van *Acta Politica* heb opgemerkt, niet zonder een Nederlandstalig algemeen politicologisch tijdschrift. Maar ook als dat er weer komt, is het probleem van de relatieve onzichtbaarheid nog niet helemaal opgelost.

Af en toe eens een goed gemikte steen in de Hofvijver werpen, is niet minder zinvol dan honderd druppels water naar de Atlantische Oceaan dragen.

Vloek of zegen

Het Internationale Jaar van het Ecotoerisme

Marcel Rutten

Het toerisme is inmiddels 's werelds grootste economische bedrijfstak geworden, goed voor een jaarlijkse opbrengst van ongeveer 500 miljard dollar.¹ Daarmee heeft deze sector de olie- en auto-industrie overvleugeld. Het Duitse Preussag, een van de grootste ondernemingen in de branch, is illustratief voor deze ontwikkeling. Van een ouderwets industriebedrijf is het in korte tijd omgeturnd tot 's werelds grootste toerismeonderneming. Inmiddels telt Preussag zo'n 500 bedrijven (waaronder Arke en Holland International) die in 1999/2000 een omzet van 22 miljard euro bereikten.² Ook de banken zien de toerismesector als groeibranche. Zo verwacht de Rabobank dat de uitgaven van de Nederlander aan buitenlandse vakanties op lange termijn zullen groeien met ruim 5 procent per jaar. Wereldwijd lag dit cijfer over het laatste decennium nog hoger: 8.1 procent.³ De *World Travel & Tourism Council* meent dat het toerisme de enige industrie is die begrip en behoud van culturen en de natuurlijke omgeving propageert en de samenwerking tussen de private sector, publieke sector en lokale gemeenschappen bewerkstelligt. Het belang van het toerisme is ook onderkend door de Verenigde Naties. Het jaar 2002 is uitgeroepen tot het Internationale Jaar van het Ecotoerisme, waarin een aantal evenementen georganiseerd zullen worden. Het hoogtepunt wordt de intergouvernementele *World Ecotourism Summit*, die van 19-22 mei 2002 in Quebec wordt gehouden. De organisatie is in handen van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP), en de *World Tourism Organization* (WTO-Madrid).

Oppositie

Een groot aantal organisaties is bevreesd dat het Internationale Jaar de (eco)toerisme-industrie enorm zal stimuleren zonder rekening te houden met de mogelijke

negatieve gevolgen. Claims van voorstanders die spreken van een *win-win* situatie, waarbij zowel natuur als lokale bevolking zullen profiteren, stellen zij ter discussie. Zij spreken liever van een *lose-lose* situatie voor met name de arme bestemmingslanden.⁴ Ecotoerisme zou wel eens veel minder duurzaam kunnen zijn dan het geconcentreerde massatoerisme. De fragiele omgevingen waarin ecotoerisme plaatsvindt, zijn niet gebaat bij de komst van veel toeristen. Ook de opbrengsten voor de lokale bevolking vallen vaak tegen. Onderzoek in Maleisië wees uit dat de meeste uitgaven van ecotoeristen belanden bij de luchtvaartmaatschappij en het reisbureau (tweederde deel). En een groot gedeelte van de resterende 30 procent werd uitgegeven in de grote steden en andere toeristische centra

Ecotoerisme

Er bestaat geen consensus over de juiste definitie van ecotoerisme. De discussie wordt bovendien verward door het gebruik van andere termen, zoals alternatief, duurzaam of natuur toerisme. Als vader van de term wordt verwezen naar Hector Ceballos-Lascurain, die in het begin van de jaren tachtig de volgende definitie gaf: *ecotourism is tourism that consists in travelling to relatively undisturbed or uncontaminated natural areas with the specific objective of studying, admiring, and enjoying the scenery and its wild plants and animals, as well as any existing cultural manifestations (both past and present) found in these areas.*

Volgens UNEP/WTO is er geen algemeen aanvaarde definitie, wel algemene karakteristieken. Zie hiervoor de website van UNEP: <http://www.unep.org/pc/tourism/ecotourism/>

Porini Ecotourism organiseert spannende ecosafaritochten in Kenia. Op het eerste gezicht lijkt iedereen te profiteren van de groei van het ecotoerisme. Marcel Rutten schetst de keerzijde. Na dit Internationale Jaar van het Ecotoerisme zal er nog een lange weg te gaan zijn voordat er werkelijk sprake is van duurzaam, sociaal en ethisch ecotoerisme.

2002

voor en na het bezoek aan de ecotoerisme bestemming.⁵ Ook vrezen opposanten dat in het kielzog van de ecotoerist (illegale) houtkap, mijnbouw en 'biopiraterij' plaats zal vinden. Vermomd als ecotoeristen zouden biotechnologie-bedrijven scouts de hele wereld over sturen op zoek naar zeldzame zaden en medicinale planten.⁶ De verontruste organisaties willen een herziening en herwaardering van het etiket 'ecotoerisme'. Zij eisen een mindere laissez-fairbenadering door de organisatoren, een duidelijke agenda, heldere doelstellingen en een transparant actieplan om te voorkomen dat het Internationale Jaar van het Ecotoerisme zal resulteren in een groot aantal negatieve ontwikkelingen. Begin 2001 richtten zij zich rechtstreeks tot Kofi Annan, de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, en vroegen hem zich te herbezinnen op de invulling van het programma en de naam te wijzigen in het *International Year of Reviewing Ecotourism*.⁷ De naamswijziging had duidelijk moeten maken dat er op het terrein van ecotoerisme veel problemen te overwinnen zijn.

Met de Maasai

In navolging van met name Namibië en Zimbabwe is er nu sprake van een groeiende interesse in ecotoerisme in oostelijk Afrika. De ontwikkeling van zogenaamde *Parks beyond Parks* is door de Kenya Wildlife Service (KWS) voorgesteld als een nieuwe vorm van *partnership* met de Maasai. *Community-based conservation* zal volgens KWS het oude natuurbehoudbeleid veranderen door de aandacht te verleggen naar de mensen die de kosten dragen.⁸ De praktijk blijkt echter minder fraai dan de theorie. In 1995 ontvangt de *Selengei Group Ranch*, gelegen te noorden van Amboseli National Park, een voorstel om 7.000 ha te reserveren voor de ontwikkeling van een *wild-*

life sanctuary. Een Britse toeroperator wil in dit gebied een 60-bedden hotel, een tentenkamp met een waterplaats voor wilde dieren en observatieplatformen construeren. De opbrengst voor de Maasai omvatten 4.000 dollar per jaar voor de huur van het land plus 7,50 dollar per toerist per dag. De maximale opbrengst voor de Maasai wordt geschat op ongeveer 100.000 dollar per jaar bij 15.000 overnachtingen. Na interne discussies wordt akkoord gegaan met het verhuren van 10 ha voor het hotel. De 7.000 ha van de *wildlife sanctuary* zal ontzien worden met uitzondering van de droge tijd. Het gebied is namelijk een weidegebied voor het droge seizoen.

Projectontwikkeling

De toeroperator start een nieuwe organisatie, *Porini Ecotourism*, met als doel het project te ontwikkelen. Op 4 april 1997 wordt het contract getekend. Het is opgesteld door een advocaat die beide partijen van dienst is en wiens kosten, ook van die van de Selengei Maasai, geheel door de Britse toeroperator betaald worden. De duur van de overeenkomst bedraagt vijftien jaar. De huur van het land is verhoogd naar 7.000 dollar, maar de hoeveelheid verwachte overnachtingen wordt verlaagd naar 10.000. Het hotel dient binnen twaalf maanden ontwikkeld te zijn. De toeroperator gaat snel van start. Twee waterputten worden geboord, een observatieplatform gebouwd en paden aangelegd. Een lokale vertegenwoordiger, lid van het *group ranch* comité, wordt door Porini in dienst genomen als assistent-manager. Doordat deze selectief baantjes toewijst bij de werkzaamheden, neemt de onvrede, die bij een deel van de Maasai nog steeds leeft, toe. In het voorjaar van 1999 ontaardt dit in een woedend protest nadat de Porini manager een aantal Maasai uit de *Selengei Conservation Area* heeft verjaagd en hun hutten heeft verbrand. Na een afkoelingsperiode arriveert de Britse

Amboseli National Park

Amboseli National Park bevindt zich aan de voet van Afrika's hoogste berg: de Kilimanjaro, een 5.895 meter hoge vulkanische kolos gelegen in de schitterende Rift Vallei. Het is het decor voor een gebied waar de Maasai veehouders hun vee hoeden. Al vele eeuwen delen zij de savannen met wilde dieren: zebra's, giraffes en wildebeests, maar ook de 'Big Five' (olifant, buffel, luipaard, leeuw, neushoorn) ontbreken niet. Maar de aantallen van met name leeuw en neushoorn lopen sterk terug. In 1974 besluit de Keniaanse overheid, mede onder druk van internationale natuur organisaties, Amboseli om te vormen tot een Nationaal Park. Belangrijkste consequentie van deze stap voor de Maasai was het verlies van een gebied van bijna 400 km², tot dan voor het Maasai vee een cruciale veilige haven. Hier vond men altijd nog voldoende voedsel en water voor de kuddes gedurende het droge seizoen. In ruil voor het land zouden alternatieve waterbronnen en schooltjes buiten het park aangelegd worden. Maar van dit alles kwam niet veel terecht of viel al snel ten prooi aan verval. Overigens betekent de creatie van het park niet dat het wild zich enkel binnen de grenzen ervan ophoudt. Met name in het regenseizoen zwerft het uit over de naburige Maasai weidegebieden. Daarbij brengt het ziekten over, valt het vee ten prooi aan roofdieren en strijden koeien met de zebra's, gazellen en andere grazers over het beschikbare gras. In het topjaar 1986 brengen bijna 160.000 mensen een bezoek aan het park. Het toerisme wordt een bedreiging voor Amboseli. Te veel bezoekers, *off-road driving*, grote aantallen olifanten die permanent in het park verblijven, in combinatie met een natuurlijke degradatie door hogere (te zoute) waterspiegels, tasten de bomen en fragiele bodems aan. De bezoekersaantallen lopen terug naar 100.000. Om het tij te keren wordt in het begin van de negentiger jaren een nieuwe organisatie in het leven geroepen: de *Kenya Wildlife Service* (KWS). Deze belooft 25 procent van de inkomsten aan de naburige *group ranches* van Amboseli National Park te overhandigen. Ook mogen de Maasai op hun land privé wildparken starten en daar toeristen ontvangen in zogenaamde *tented camps*, permanente tenten voorzien van alle luxe. Het idee is dat daarmee de lokale bevolking direct van het toerisme kan profiteren. Hierdoor ook, zo hoopt men, zal de druk op Amboseli afnemen waardoor zowel flora en fauna zich zullen herstellen.

toeroperator om de problemen te bespreken. Hij doneert geld voor de bouw van een schooltje, ongeacht of het ecotoerisme project wordt voortgezet. Wel stelt hij dat er inmiddels al 100.000 dollar geïnvesteerd is en dat dit bedrag terugbetaald zal moeten worden. Dit is uiteindelijk een belangrijke drijfveer om in september 1999 een her-

nieuwde overeenkomst te tekenen met Porini. Vier luxe safari tenten, inclusief bad en *flush toilet*, worden opgezet. Vanaf februari 2000 biedt Porini de *Eselenkei Road Safari* aan tegen betaling van 249 en 299 Britse ponden voor respectievelijk twee of drie nachten. In de woorden van de toeroperator:

This Eselenkei Conservation Area is well off the beaten track and has not been visited by tourists until now. (..) The number of tourist visitors is being limited to a maximum of 8 per day to retain the wild and unspoilt nature of the area and to minimise the impact on the environment. (..)The camp is small and is on the lines of the traditional luxury safari camp but with more comfortable bathroom arrangements than were available to the big game hunters of earlier years! (..)

As a result of the establishment of the Conservation Area, the local community has already seen some benefits arising as they have been receiving a quarterly rental since May 1997 in addition to employment opportunities and assistance towards community projects.⁹

De Britse toeroperator brengt journalisten naar Selenge ter promotie van het initiatief. Er verschijnen artikelen in Engelse kranten die het sociale gezicht van Porini onderstrepen en doorspekt zijn met allerlei superlatieven over *this unique adventurous experience*. *The Independent* schrijft:

It is an experiment in eco-tourism dreamed up by Jake Grieves-Cook, a man who's spent a lifetime shipping Brits out to Kenya to take a look at the lions, and who now says he wants to "put something back." (..) I often find that many people who want to make an environmental contribution are well intentioned but lack the knowledge or the money to make it happen. Exceptionally Jake Grieves-Cook's experiment promises to reverse the norm. (..) If Porini camp proves to be successful (...) it promises to offer a fascinating alternative for the comfort-loving, wildlife watching eco-tourist. And just for once there might be some genuine benefits for the locals, whether they have four legs or two.¹⁰

De keerzijde

Voor enkele van de vierbenigen is het experiment echter al fataal geweest. Leden van een naburige *group ranch*, Mbuko, brengen hun vee in de Sanctuary tijdens de droogte van 1999/2000. Enkele dieren worden door drie luipaarden gedood. De Mbuko eisen compensatie van de Selenge, maar dit wordt geweigerd. Even later worden twee vergiftigde luipaarden gevonden. De leider van deze wraakactie bleek een broer van een assistent-minister in het Ministerie van Toerisme, Handel en Industrie. Deze laatste had hem het gif aangereikt, zo claimen de Selenge Maasai.

Maar ook voor de Selenge gemeenschap dienen vraagtekens gezet te worden bij de gesuggereerde voordelen van dit ecotoerisme project, zowel in financieel als in sociaal opzicht. We zagen dat de opbrengsten voor de lokale bevolking substantieel afhankelijk zijn van de komst van toeristen. Echter tot op heden zijn geen aanstalten

gemaakt met de bouw van het hotel. Porini lijkt dit ook niet van zins te zijn, gezien de mededeling op de website dat maximaal acht personen toegelaten worden. Hierdoor zullen de werkelijke inkomsten voor de Selengei Maasai slechts een fractie bedragen van het aanvankelijk voorgeschotelde. Omgerekend kunnen de 3.000 Maasai een maximale opbrengst verwachten van ongeveer 10 gulden per persoon per jaar in plaats van 80 gulden. Tegenover deze maximale opbrengst staat een verborgen verlies: de inkomsten van vogeltoerisme zijn weggevallen; zo'n 10 procent van het weidegebied is min of meer uit de productiecycclus genomen; men zal vaker land bij de burens moeten huren, indien de relatie hersteld wordt; toegenomen schade aan het vee door predatie, competitie om gras en water en overdracht van ziekten. Maar de belangrijkste kostenpost is het opbreken van het harmonieuzen, op consensus gerichte beheer en beslismodel van de Selengei gemeenschap. Daarentegen zijn de winsten voor de toeroperator groot. De overnachtingprijs is verdubbeld (van 110 naar 200 dollar) en de investering is slechts een tiende van het aangekondigde (200.000 in plaats van twee miljoen dollar). De jaarlijkse winst wordt geschat op ongeveer 460.000 dollar na aftrek van kosten en bij een 100 procent bezettingsgraad. Waarschijnlijk ligt het werkelijke winstcijfer rond de 160.000 dollar per jaar.¹¹

Er is nog een lange weg te gaan voordat er werkelijk sprake is van duurzaam, sociaal en ethisch ecotoerisme in dit deel van Afrika. Helaas staat het Selengei project niet op zichzelf. Andere voorbeelden laten eenzelfde beeld zien, waarbij de private sector vanuit een kennis en financieel overwicht de condities dusdanig invult dat lokale gemeenschappen tekortgedaan worden en al snel in een wurggreep belanden. Met name op de cruciale momenten, zoals het opstellen van het contract, geeft de Keniaanse overheid niet thuis.

Om de situatie te verbeteren moeten gemeenschappen in de gastlanden, zoals die van Selengei, door onafhankelijke organisaties ondersteund worden. Hiermee zijn goede ervaringen gedaan in met name Botswana en Namibië. Waterdichte contracten dienen opgesteld te worden en onafhankelijke adviezen verstrekt aan die groepen die het toerisme wensen te ontwikkelen. Prioriteit dient gegeven te worden aan het opstellen van een managementplan, waarbij de ontwikkeling van de toeristische faciliteiten liefst door de lokale bevolking gefinancierd wordt. Indien een gemeenschap deze investering niet kan opbrengen, zouden buitenlandse donoren of internationale natuurorganisaties een rol kunnen spelen.

In de westerse landen is het noodzaak dat consumenten van ecotoerismereizen een juist beeld krijgen voorgeschoteld van het karakter van het ecotoerisme en de wijze waarop, de condities waaronder en de mate waarin de lokale bevolking betrokken is bij de ontwikkeling en het dagelijks management van de toeristische attractie. De laatste jaren zijn ontwikkelingsorganisaties zoals SNV en Oxfam in toenemende mate betrokken bij het steunen van kleinschalige projecten waarbij de opbrengsten daadwerkelijk bij de lokale bevolking komen. We zullen moeten afwachten of het Internationale Jaar van het Ecotoerisme een impuls zal zijn voor een dergelijke duurzame en eerlijke invulling.

1. In 1950 stond dit cijfer op slechts 2 miljard dollar (exclusief internationaal transport) en groeit naar 2.000 miljard in 2020. Wereldwijd is het toerisme nu goed voor ongeveer een derde van de ontvangsten in de dienstensector. Zie: Robert Cleverdon - Trends and Forecasts worldwide and by region. - In: World Tourism Organization - CAF seminar on Africa and global tourism prospects to the year 2020 : challenges and opportunities. - Madrid : WTO, 1998. - p. 15. Indien we de gehele reis- en toerisme sector bekijken worden de cijfers nog indrukwekkender. Het toerisme was in 2000 direct en indirect goed voor 3.575 miljard dollar (11 procent van het mondiale BNP) en 200 miljoen banen ofwel 8 procent van de totale werkgelegenheid. Zie: WTTC - Tourism Satellite Accounting Confirms Travel and Tourism As World's Foremost Economic Activity, 11/05/2000.
2. Philippe Remarque - Toerisme gaat industriële vormen aannemen - In: De Volkskrant 26 maart 2001.
3. World Tourism Organization - Tourism Highlights 1999 - Madrid : WTO, 1999. Rabobank - Ups and Downs. - In: VEB - Effect (2000) 17 (19 augustus).
4. Zie brief van Third World Network e.a. d.d. 26 oktober 2000 aan Dhr. O. Hillel, Toerisme Programma Coördinator, UNEP, Frankrijk.
5. Ibid.
6. Anita Pleumaron - The hidden costs of the "new" tourism : A focus on biopiracy. - In: Third World Network Briefing Paper for CSD7, No. 1, 1999; brief Third World Network aan Hillel, 26 oktober 2000.
7. Zie brief Third World Network aan Kofi Annan, UN, New York dd 18 januari 2001.
8. Zie KWS - "Parks Beyond Parks" - Celebrating Fifty Years of National Parks in Kenya 1946-1996, - Nairobi : Kenya Wildlife Service Annual Report 1996, 1997. Nederland is al jaren een van de grootste donoren van de Kenya Wildlife Service, een semi-overheidsinstelling belast met het beheer en bescherming van de biodiversiteit, in het bijzonder de flora en fauna van de Keniaanse Nationale Parken en aangrenzende gebieden.
9. Zie <http://www.porini.com>.
10. Neil Walker - 'Neil Walker explores a camp in Maasailand.' - In: The Independent 5 november 2000.
11. De Selengei Maasai zouden kunnen overwegen de voorwaarden in het contract te bestuderen waarin gesteld wordt dat de opening van het hotel niet later dan 12 maanden na ingang van de overeenkomst gerealiseerd dient te zijn. Een niet nakomen van deze afspraak zou namelijk volgens artikel 4(e) en 5(c) betekenen dat alle faciliteiten ten goede zullen komen aan de verhuurder zonder enige compensatie voor de huurder. Tenminste dient er een herziening van de hoogte van de huur van het land geëist te worden. Een reële prijs ligt in de orde van 50.000 dollar substantieel hoger dan de huidige 6.050 dollar. Hierdoor is men minder afhankelijk van de komst van toeristen.

Dr Marcel Rutten is sociaal geograaf en werkzaam bij het Afrika Studiecentrum te Leiden. Hij verricht met name onderzoek in de droge gebieden in Afrika op het terrein van toerisme, landrechten, water problematiek, politiek en conflicten.

Hoe onderzoek je de mogelijkheden voor duurzaam toerisme in een exotisch dorp, zodanig dat de bevolking er zelf ook iets aan heeft? Vier studenten op academisch avontuur kregen te maken met roddel, weerstand en de slechte reputatie die andere wetenschappers achterlieten. 'We hadden een barbequefeest moeten geven.'

Natuurbehoud als wel

Pieter van Dijk

'Na een voorbereidingsweek in hoofdstad San José, gingen we met de bus naar Cahuita. We stapten uit naast de Cocosbar waar keiharde Bob Marley-muziek werd gedraaid. Daar stonden we dan...'

Al bij hun aankomst in Cahuita (een klein Costa Ricaans dorp aan de Caribische kust) kregen studenten Suzanne Kröger, Anna Schoemakers, Leonie Schreve en Roy Slauterus het vermoeden dat hun wetenschappelijk onderzoek naar duurzaam toerisme en lokale participatie van burgers daarbij in de praktijk lastiger zou zijn dan de voorbereiding deed vermoeden.

In het voorjaar van 2001 besloten de vier Amsterdammers dat het tijd was voor een academisch avontuur. Kröger, Schoemakers (beide politicologiestudenten), Schreve (filosofie) en Slauterus (planologie) hadden elkaar leren kennen tijdens het vak milieukunde en kwamen via de Universiteit Wageningen een lopend onderzoek op het spoor. Hierin werd in kaart gebracht wat de mogelijkheden voor duurzaam toerisme zijn in Manuel-Antonio/Quepos (een ander dorp in Costa Rica) en op het eiland Texel. De twee gemeenten werden met elkaar vergeleken. De belangrijkste methode was de *huishoudenssurvey*, waarmee zowel algemene sociaal-economische gegevens werden verzameld als de opvattingen van dorpsbewoners over de impact van toerisme op de natuurlijke omgeving werden vastgelegd.

Door het onderzoek in Cahuita op te zetten als derde *case study* van dit lopende onderzoek, maakten de vier studenten het zichzelf gemakkelijk: een groot deel van de vragenlijst was al gereed, en ze waren verzekerd van begeleiding door een universitair medewerker aan

de FLACSO (de sociaal-wetenschappelijke faculteit ter plekke).

Kröger, Schoemakers, Schreve en Slauterus hadden van tevoren nagedacht over de vraag hoe ze, als onervaren onderzoekers, te werk zouden gaan in een klein dorp waar niemand op ze zat te wachten. Kröger: 'We overlegden lang of we onszelf direct als onderzoekers moesten presenteren door naar het hoofd van het dorp te stappen, of dat we ons eerst een paar dagen rustig moesten houden. We kozen voor het laatste.'

Ondanks die voorbereiding ontstonden er al snel problemen. Vooral de huishoudenssurvey uit het onderzoek (dat verder bestond uit informele, ongestructureerde interviews met belangrijke figuren in het dorp) was niet eenvoudig. Veel dorpsbewoners waren niet bekend met het fenomeen wetenschappelijk onderzoek door middel van vragenlijsten. Kröger: 'Het was voor de meeste mensen iets heel heftigs om iemand met tien hagelwitte formulieren op de stoep te zien, die na ieder antwoord een kruisje zette of iets noteerde.' In de loop van het onderzoek (dat zeven weken besloeg) hanteerden de studenten dan ook een steeds lossere aanpak. Schoemakers: 'We kwamen binnen en stelden en passant vragen, op een meer informele manier.'

'Slecht gepraat'

Daarnaast bleek het soms lastig mensen persoonlijk te benaderen en de vragen niet af te raffelen. Het door FLACSO gewenste grote aantal te bezoeken

vaartsbron

huishoudens (ruim tweehonderd) was hier mede de oorzaak van. Ze werden op de gevolgen gewezen door een invloedrijke vrouw uit de zwarte gemeenschap, die hen na een aantal weken vertelde dat er 'slecht over ze werd gepraat'. Kröger: 'We kwamen zomaar binnen bij mensen, legden te weinig uit en stelden persoonlijke vragen. Allemaal punten van kritiek die in sommige gevallen klopten.' De weerstand tegen de buitenlandse onderzoekers had alles te maken met eerdere negatieve ervaringen. Er bestond een beeld van wetenschappers die ergens neerstrijken, hun gegevens verzamelen en weer verdwijnen. De inzichten die een dergelijk onderzoek oplevert, zijn vervolgens meestal alleen te verkrijgen door een duur boek aan te schaffen. Het bekende voorbeeld van de farmaceutische industrie die medicinale planten patenteert en zo de toepassing ervan door oorspronkelijke gebruikers belemmert, geldt ook voor Costa Rica.

Kröger: 'We kregen al snel het idee dat we iets terug moesten doen voor de bevolking. We gaven daarom les op de plaatselijke middelbare school, en lieten een boekje drukken en verspreiden. Daarin stonden de onderzoeksresultaten en concrete suggesties voor een duurzamer ontwikkeling van de toeristenindustrie. Aan het eind van ons onderzoek hielden we een openbare bijeenkomst waar we de onderzoeksresultaten presenteerden en bediscussieerden met alle aanwezigen.'

Een belangrijke bevinding uit het onderzoek was de scheiding tussen het oudere deel van de bevolking, dat meer verbonden lijkt te zijn met de natuurlijke omgeving (en het uitsterven van dier- en plantsoorten als een intrinsiek verlies beschouwd) en de jongere Cahuiteños die de potentiële economische effecten van toerisme als uit-

gangspunt nemen, en de natuur best willen beschermen als dat meer ecotoerisme oplevert. Om deze reden is het, met het oog op de ontwikkeling van duurzaam toerisme, volgens de studenten essentieel de economische groei (en een redelijke verdeling van de opbrengst daarvan) te verbinden aan natuurbescherming.

Elites

Hierbij, en bij het vergroten van het ecologisch bewustzijn door de participatie van zoveel mogelijk burgers, kan de ontwikkeling van de lokale *civil society* van Cahuita een belangrijke rol spelen. De communicatie tussen de leidende figuren met de lokale bevolking was, zo bleek uit het onderzoek, gebrekkig. De vier studenten brachten dit punt tijdens de lokale presentatie van de onderzoeksresultaten naar voren. Kröger: 'We hadden veel kritiek op het feit dat de lokale elites zich weinig inspannen om gewone burgers te betrekken bij hun plannen en activiteiten. Iets wat ze zelf overigens rechtvaardigden door te wijzen op de ervaring dat bij vergaderingen niemand komt opdagen. Uit de *survey* bleek echter dat de bewoners doorgaans niet worden uitgenodigd en bovendien het gevoel hebben dat de elites niet voor ze openstaan, zodat het weinig zin heeft om te komen.'

Alle aanwezigen bij de presentatie waren dus afgevaardigden van lokale organisaties; ongeorganiseerde burgers lieten hun gezicht niet zien. Kröger: 'De mensen vonden het toch te formeel. Later bedachten we dat een barbecuefeest met een Ashanti-band misschien meer mensen had getrokken.'

Economisch en ecologisch verantwoord toerisme mag vol

gens Kröger en Schoemakers niet los worden gezien van de sociale participatie van de bevolking. Zo deden in Cahuita veel dorpsbewoners tijdens de interviews suggesties voor natuurbehoud en duurzame vormen van toeristische activiteiten. Deze suggesties zijn in het eerder genoemde boekje afgedrukt en zo openbaar gemaakt voor de rest van het dorp. Verder moet de strategie voor duurzaam toerisme aansluiten bij het denkkader van de nieuwe generatie, iets waarvan ook de milieuorganisaties zijn overtuigd. Natuurbehoud moet worden beschouwd

als een bron van welvaart, niet als een belemmering daarvan.

Kröger: 'De intrinsieke waarde die mensen toekennen aan de natuur is wel vaak aan de orde gekomen tijdens interviews. Toch is ze moeilijk te meten en te vergelijken. Wat echter buiten kijf stond, was het verschil tussen de oudere en jongere generatie. Oudere Cahuiteños hebben nog altijd een eigen stukje grond waarop ze vruchten en groenten verbouwen, terwijl de jeugd naar de supermarkt gaat. Dan heb je toch veel minder met zo'n banaan.'

SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam

tel. 020-5270600, fax 020-6229430

e-mail: siswo@siswo.uva.nl

internet: http://www.siswo.nl

SISWO-activiteiten

15 februari, 15.00-17.00 uur

Werkgroep (Auto)biografie

Plaats: P.C. Hoofthuis, Spuistraat 134, Amsterdam. Programma:

15.00 - Arianne Baggerman vertelt iets over haar NWO-vernieuwingsimpulsproject 'Controlling time and shaping the self: education, introspection and practices of writing in the Netherlands 1750-1914', dat per 1 januari 2002 is gestart.

15.15 - Lezing door Marie de Jong-IJsselstein over haar onderzoek naar de dagboeken van Maria Catharina (Mimi) van Assendelft de Coningh 1822-1902.

16.00 - Lezing door Patricia Molengraaf over haar onderzoek naar het individu in de Renaissance.

De bijeenkomsten worden georganiseerd in samenwerking met de biografie-werkgroep van SISWO. De nadruk ligt afwisselend op historisch/literaire aspecten en op contemporaine/theoretische aspecten. Informatie: Bernard Kruithof, e-mail: kruithof@siswo.uva.nl

7 maart 2002, 15.00-17.00 uur

Debat 'Mensensmokkel en mensenhandel'

Plaats: Grote zaal, SISWO

Mensensmokkel en mensenhandel zijn vormen van criminaliteit die in tijden van mondialisering, mobiliteit en migratie goed gedijen. Het zijn complexe problemen, waarbij niet alleen de sociaal-economische, culturele en historische aspecten van de landen van herkomst een rol spelen maar ook politieke, economische, beleidsmatige en juridische aspecten van de bestemmingslanden. Over dit door onderzoekers nog onvoldoende ontgonnen terrein publiceerde het *Tijdschrift voor Criminologie* eind 2001 een themanummer (Tvc, jaargang 43 / 4). Dit dient als basis voor de studiemiddag in de serie 'Criminologische kwesties' van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, waarop de auteurs van gedachten wisselen met elkaar en met enkele

andere deskundigen: Nienke Doornbos (KUN) en Roelof Haverman (UL). De discussie staat onder leiding van TvC gastredacteur Monika Smit (Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel). Aanmelding en informatie: Carolien Bouw, tel. 020 5270638, fax 020 6229430, e-mail: bouw@siswo.uva.nl. Verdere informatie: <http://www.criminologie.nl> en <http://www.siswo.nl>

15 maart, 15.00 uur

Dr. Ruth Oldenziel - De ene ramp is de andere niet
Plaats: Grote zaal, SISWO.

De eerste lezing in de SISWO-lezingenreeks 'In de schaduw van Amerika' wordt door dr. Ruth Oldenziel gehouden.

Aansluitend vindt de presentatie plaats van de publicatie *Rampenonderzoek* met bijdragen van o.a. J.E. Ellemers, W.A. Wagenaar, P. Mascini en J. Rijpmma. Uitgave: SISWO reeks Sociale Wetenschappen en Beleid, 2001, 75 p., prijs €8,00 (incl. portokosten)

Voor informatie en aanmelding kunt u contact opnemen met Marycke Borghardt, tel. 020 - 5270629, e-mail: borghardt@siswo.uva.nl

Nieuwe SISWO-publicaties

Het onuitstaanbare kind / C. Brinkgreve, C. Bouw en K. Roukens (red.). - 120 p. - prijs €11,00 (incl. portokosten)
Beschouwingen van historici, antropologen, sociologen en psychologen over onuitstaanbare kinderen en hun ouders. Met speciale aandacht voor het kinderperspectief: wat vinden die zelf ongenietbare klasgenoten?

Rampenonderzoek / met bijdragen van o.a. J.E. Ellemers, W.A. Wagenaar, P. Mascini en J. Rijpmma. - 75 p. - (SISWO Cahiers Sociale Wetenschappen en Beleid ; nr. 2). - prijs €8,00 (incl. portokosten).

Waarom waren de reacties op de Watersnoodramp heel anders dan die op de rampen in de Bijlmer, in Enschede en in Volendam? Onderzoekers van crisisteam die na rampen werden ingeschakeld doen verslag van hun bevindingen en hun methoden.

Nieuw SISWO-tijdschrift

Het befaamde *Tijdschrift voor Criminologie* wordt voortaan door SISWO uitgegeven. Zie voor alle gegevens www.criminologie.nl

Wil Pansters is verbonden aan de Vakgroep Culturele Antropologie van de Universiteit Utrecht

Mores leren

De overdracht van normen en waarden in het onderwijs
H. Vuijsje (red.). – Assen : Van Gorcum, 2001. – 96 p. – €13,50

Welke maatschappelijke trends zijn van belang voor jeugd en onderwijs, welke consequenties hebben zij voor de pedagogische opdracht en hoe zou het onderwijs erop moeten reageren? Dit zijn de kernvragen die worden gesteld in dit boek. In de beantwoording van met name de laatste twee vragen wordt veel aandacht besteed aan de leraren. Zij worden vaak geconfronteerd met de vraag om meer te investeren in de morele en sociale vorming van scholieren, terwijl ze zichzelf eerder zien als kennismanager. In het meest interessante hoofdstuk van het boek roept Veugelers leraren op een persoonlijk pedagogisch-cultureel project te ontwikkelen dat aansluit bij hun eigen vakgebied. Geen kleinigheid voor mensen van wie het werk vaak onvolgende wordt gewaardeerd. Het is zeer de vraag of de suggestie in het voorwoord dat de waardering voor leraren zal toenemen als ze hun sandalen en T-shirts inruilen voor een pak, onderdeel uitmaakt van een dergelijk cultureel project!

Werelden apart?

Leefstijlen van middelbare scholieren. Een vergelijkende studie naar de leefwereld van jongeren op gereformeerde scholen
**A.B. Dijkstra
 Assen : Van Gorcum, 2002, 250 p. – €18**

De kwestie van de sociale en morele vorming van leerlingen neemt ook in dit boek een belangrijke plaats in. Alleen gaat het hier vooral om de vraag of de levensbeschouwelijke traditie van de school een betekenisvolle invloed heeft op wat leerlingen denken en doen. Vergelijking tussen gereformeerde scholieren en een controlegroep levert weinig verschillen op, ergo de invloed van godsdienstige identiteit van de instelling op de normen en waarden van de

scholieren is beperkt. Toch zijn er verschillen waar te nemen in gedragingen tussen gereformeerde jongeren en anderen op gebieden als seksualiteit en het gebruik van genotmiddelen. De auteur spreekt van een restrictieve moraal in de gereformeerde gemeenschap. De verschillen zijn daarentegen zeer bescheiden als het gaat om geld uitgeven, bijbaantjes, cultuurdeelname en materiële leefstijl. Daar komt bij dat de intensiteit van gedragingen en opvattingen rond geloven, kerk en godsdienst onder gereformeerde jongeren afneemt.

Rapportage Ouderen 2001

Veranderingen in de leefsituatie
**M.M.Y. de Klerk (red.)
 Den Haag : Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001. – 347 p. – €29,55**

Deze overzichtstudie wil een beschrijving geven van de leefsituatie en de maatschappelijke positie van ouderen, de 55-plussers, in Nederland aan het eind van de jaren negentig. Tal van aspecten komen hierbij aan bod. Naast een gedegen bespreking van deelname van ouderen aan onderwijs en arbeidsmarkt, hun financiële positie en gezondheid, worden wonen en gebruik van zorgvoorzieningen uitgebreid besproken. Tevens wordt ingegaan op de positie van allochtone ouderen en het gebruik van ICT. Uit het rapport blijkt dat het de meerderheid van de ouderen goed gaat. De maatschappelijke participatie van ouderen is sinds het begin van de jaren negentig op een aantal terreinen steeds groter geworden. Toch resteren er groepen voor wie extra beleidsmaatregelen nodig zijn. Ouderenbeleid is met name belangrijk voor ouderen met ernstige lichamelijke en psychische klachten, die afhankelijk zijn van anderen, en voor hen met een lage sociaal-economische status.

Geweld verteld

Daders, slachtoffers en getuigen over 'geweld op straat'
**B.M.W.A. Beke, W.J.M. de Haan, G.J. Terlouw
 Den Haag : WODC/Ministerie van Justitie, 2001. – 182 p. – €11,34 (schriftelijk te bestellen)**

Een belangrijke aanleiding voor de hernieuwde aandacht voor de morele vorming van scholieren is zonder twijfel het verschijnsel 'zinloos geweld'. In dit onderzoeks-

rapport worden aanleiding, verloop, motieven en relevante factoren bij geweldsincidenten onderzocht. Dat gebeurt op een kwalitatieve manier door politiedossiers te bestuderen en interviews te doen met betrokkenen (daders, slachtoffers en getuigen). De geweldsincidenten worden ingedeeld naar de contexten verkeer, uitgaan en woonwijk. Zo komen de auteurs tot de beschrijving van enkele scenario's. Een van de meest opvallende resultaten is dat niet iedereen zomaar slachtoffer zal worden van 'zinloos geweld', maar dat het doorgaans de uitkomst is van interacties waarin twee partijen aandeel hebben. Voor de geweldplegers geldt dat er eigenlijk nooit sprake is van 'zinloos geweld', omdat er in hun optiek altijd motieven zijn aan te wijzen. De beleidsmatige aanknopingspunten zijn beperkt.

Zo gewoon mogelijk

Een onderzoek naar draagvlak en draagkracht voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg
**M.H. Kwekkeboom
 Den Haag : SCP, 2001. – 324 p. – €30. Met bibliografie en Engelstalige samenvatting**

In Nederland lijkt brede steun te bestaan voor de vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg, i.e. het streven om de psychiatrische patiënt zelfstandig te laten wonen en als volwaardig lid aan de samenleving te laten deelnemen. Dat stelt eisen aan allerlei instellingen, en leidt tot problemen van afstemming en coördinatie, met name tussen zorginstellingen en instellingen, die actief zijn op terreinen van huisvesting en arbeidsmarktparticipatie. Het grootste deel van deze dissertatie gaat over de problemen van deze (ontbrekende) beleidsnetwerken. De auteur heeft niet veel fiducia in een substantiële verbetering van het samenwerkingsmodel, en dus wijst de voornaamste beleidsaanbeveling in de richting van nieuwe categorale voorzieningen, die de verschillende aandachtsterreinen in zich verenigen.

'De huidige generatie heeft niets aan een afstandelijk universitair docent. Je moet durven zeggen: ik denk dat het zo zit.' Dat is de mening van communicatiewetenschapper en theoloog Cees Hamelink. Hij praatte met Giseline Kuipers over de gevaren van media en technologie, en over zijn carrière als docent en 'stenengooier'. 'Communicatiewetenschappers begrijpen niet veel van morele kwesties.'

Hamelink: de wetensch

Communicatiewetenschap he

Giseline Kuipers

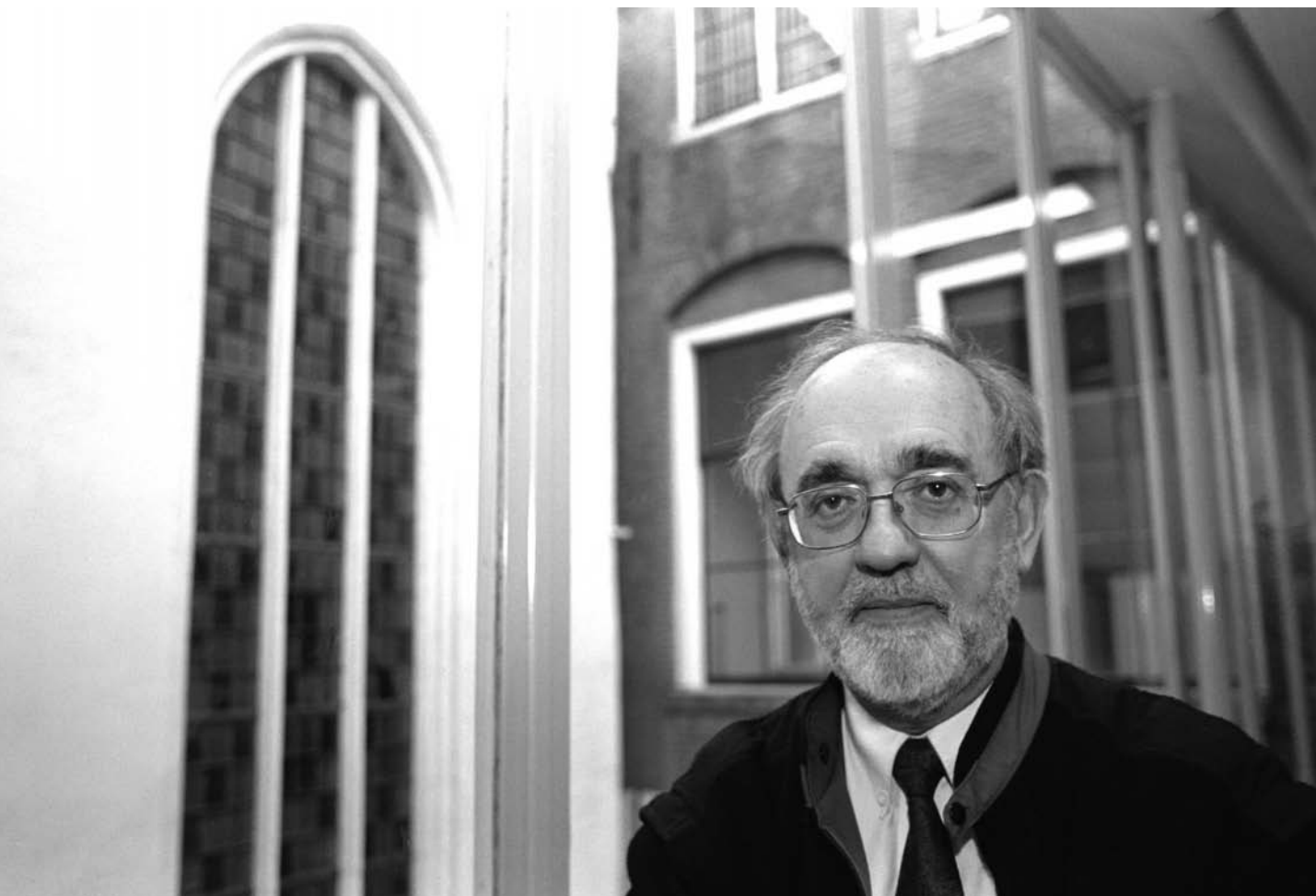
'Communicatiewetenschap in welke vorm dan ook - persoonlijke communicatie, maatschappelijke communicatie - brengt onvermijdelijk een groot aantal morele kwesties met zich mee,' zegt Cees Hamelink. Hij keerde per 1 september 2001 terug naar zijn oude universiteit: voor één dag in de week is hij voortaan hoogleraar theologie en communicatie aan de faculteit godgeleerdheid van de Vrije Universiteit.

Waarom terug naar de theologie?

'Digitalisering (informatie- en communicatietechnologie) gaat gepaard met hele ingewikkelde morele vragen: van vrijheid van informatie tot bescherming van de privacy en de afscherming van veiligheid. En dan zijn er nog

de ontwikkelingen zoals kunstmatige intelligentie: zijn we straks als mensen nog wel nodig? Dat zijn vragen die heel erg liggen op het terrein van theologie en de wijsbegeerte. Ze moeten ook daarvandaan gevoed worden aan de communicatiewetenschap, omdat ik denk dat communicatiewetenschappers niet veel begrijpen van morele kwesties. Theologie kan natuurlijk niet pretenderen een antwoord te hebben, maar er is daarbinnen wel een traditie van reflectie.'

Hamelink studeerde behalve theologie aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam ook psychologie van religie aan de VU. Hij werkte als journalist, communicatiespecialist en onderzoeker in Beirut, Genève en Mexico. Vervolgens kwam hij bij het ISS (Institute for Social Sciences, Den Haag) en de Universiteit van Amsterdam, waar hij sinds 1984 hoogleraar communicatiewetenschap is.

apper als activist

eft alles te maken met theologie

Heb je echt theologie nodig om morele vragen te stellen?

In Nederland begrijpt men dat niet. Er is hier natuurlijk een generatie - onze studenten - die is opgegroeid in een geseculariseerde samenleving. De ouders deden misschien een heel klein beetje aan kerkbezoek, maar zelf zijn ze er nooit geweest. Deze studenten denken: godsdienst is iets uit een ver verleden, kerken staan leeg. Maar we leven natuurlijk juist heel erg in een religieuze samenleving. Je hoeft maar naar de Bijlmer te gaan om te zien hoe belangrijk religie is in deze stad. En als je naar de wereld kijkt, buiten Nederland, merk je dat het in Azië en Amerika een zeer dominant verschijnsel is. Opmerkelijk is het verschil tussen de problemen die nu zijn ontstaan met Afghanistan en de Taliban en daartegenover het gebrek aan godsdienstige kennis in het Westen.

Ik wil ook zeker gaan nadenken over die hele kwestie

rondom de Taliban: hoe de rol van religie naar voren is gekomen in de media en hoe dat beter had gekund. Als je ziet hoe de discussie wordt beïnvloed door wat de media laten zien, en hoe de hele definitie van wat daar aan de hand is, bepaald wordt door wat zij zeggen... En als je tegelijkertijd ziet dat in de media toch ook maar een heel gebrekkige kennis van zaken is; dat als het gaat om religie en cultuur iedereen Samuel Huntington nasprekt of juist bestrijdt, terwijl niemand eigenlijk weet waar het om gaat. Dan denk ik: daarmee is een belangrijk thema op de agenda gezet.

Maar er is nog een andere overweging. Ik heb mij mijn leven lang beziggehouden met mensenrechten. Dat is volgens mij de belangrijkste morele catalogus die we hebben. Ik heb ook het initiatief genomen tot het *people's communication charter*, waarmee wij proberen mensen wereld-

wijd te mobiliseren voor vrijheid van communicatie. Een heel belangrijke vraag is: hoe kan in 21^e eeuw een stelsel van mensenrechten gerealiseerd worden? We leven in een complexe wereld waarin mensen heel verschillende religieuze en culturele interpretaties hebben, en waar religie en cultuur internationaal steeds belangrijker worden. Ik denk dat het met die mensenrechten niets wordt, tenzij wij in staat zijn om de komende jaren in de wereld en in lokale dialogen communicatieprocessen op gang te brengen. Als dat niet lukt, word ik buitengewoon somber over de perspectieven van een zinvol en duurzaam bestaan op deze planeet. Er staat heel veel op het spel. Je kunt je niet meer permitteren om te zeggen: dat is een seculiere dialoog die maar door de politiek moet worden gevoerd. Als je daarin niet de verschillende beschavingsvormen en hun culturele expressie betreft, loopt dat volgens mij faliekant verkeerd af. En dan voel ik mij toch een beetje geroepen om daar, in alle bescheidenheid, een hele kleine bijdrage aan te leveren. Nou heb ik die theologische achtergrond en heb ik de kennis van de godsdienst, de cultuur en de communicatiewetenschap, dus dat is een mooie uitdaging.

Past dat binnen de traditie van de communicatiewetenschap?

In de communicatiewetenschap is altijd erg nagedacht over verantwoordelijkheid van de pers, en de rol van de media. Maar in de loop van de tijd is dat veranderd. Natuurlijk, een jonge wetenschap moet serieus genomen worden, moet geaccrediteerd worden bij nationale wetenschappelijke organisaties. In dat patroon past beter dat je erg empirisch onderzoek doet, met veel cijfertjes en ingewikkelde statistische berekeningen. Want pas als er veel berekeningen in staan, vindt heel veel volk dat een onderzoek echt wetenschappelijk is. En dan moet je ook nog proberen het in een beetje obscure taal op te schrijven. Het is toch zo dat, naarmate je ondoorgrondelijker schrijft, de inhoud voor diepere wijsheid wordt gehouden. Je mag bovendien vooral niet te essayistisch schrijven. Terwijl de mensen die een wat grotere reputatie hebben, en al langer bezig zijn, nooit empirisch onderzoek doen. De twee grootste sociaal theoretici van dit moment, Tony Giddens en Jürgen Habermas, zijn daar een voorbeeld van. Zij hebben nooit een vragenlijstje rondgezonden en toen geturfd of mensen ja of nee antwoordden. Zij denken na over de sociale werkelijkheid. Daarbij gebruiken ze ook wel onderzoeksresultaten van anderen, maar daar zullen ze nooit zo'n mooie statistische SPSS op loslaten. Begrijp me goed: ik vind zulk cijfermatig onderzoek geen onzin. Het helpt om lege plekken in te vullen. Maar ik noem dat altijd wetenschap die met het gezicht naar de boekenkast staat en met de rug naar de wereld. Ik denk dat de wereld daar niets aan heeft, al is het reuze aardig voor die mensen zelf. Het helpt niet de wereld beter te doorgronden, te ontdekken wat je eigen plaats daarin is en hoe we die werkelijkheid zouden kunnen veranderen. Als je van mening bent dat die wereld verre van volmaakt is, dan kun je als wetenschapper niet anders dan proberen daar iets mee te doen. Net als artsen, hoe wetenschappelijk ook, proberen hun patiënten beter te maken, vind ik dat je als communicatiewetenschapper moet proberen te bedenken hoe je communicatieve processen tussen mensen wat verstandiger zou kunnen laten verlopen. Of hoe je de

'Het beangstigt mij dat wij onszelf steeds meer zien als belangrijkste risicofactor'

media op een materiële manier over dingen kunt laten berichten. Daar heeft niet alleen de wetenschap wat aan, maar ook de gewone mens.

Ik zie mezelf als een halve wetenschapper en een halve sociaal activist. Activisme, daar leer je ontzettend veel van. Kijk, je kunt wel een prachtig wetenschappelijk betoog schrijven over de acties tegen de wereldhandelsorganisatie, maar ik *was* in de straten van Seattle toen het gebeurde. Wat ik daar heb geleerd, is dat de hele benoeming van die beweging als antiglobalisering een fatale vergissing is. Je loopt in de straten van Seattle en aan je rechterhand loopt een zapatista uit Mexico die zich inzet voor mensenrechten, aan de andere kant loopt iemand uit India die zich inzet tegen de kinderarbeid en je weet dat je onderdeel bent van de globalisering. In de straten van Seattle *liep* de globalisering. Het gaat niet om posities voor of tegen, het gaat om verschillende politieke agenda's. De wereldhandelsorganisatie heeft een neoliberale agenda, de mensen in de straat hebben een mensenrechtenagenda, maar ze zijn allemaal voor globalisering. En zo'n standpunt kun je dan, als je dat aan den lijve hebt ervaren, later in wetenschappelijk discours opschrijven in een mooi *peer reviewed* tijdschrift zoals dat hoort voor je cv. Maar je kunt er ook in je college over vertellen, want studenten vinden dat leuk om te horen. Die roepen dan ook: hebt u nog stenen gegooid?. Dat doe ik niet hoor, maar zij hebben dan het gevoel dat ze iets horen uit de echte wereld.

U hebt een groot geloof in het onderwijs.

Ja. De universiteit is voor mij ook veel meer onderwijsinstituut dan onderzoeksinstituut. Onderzoek kun je altijd ergens anders doen. Ik denk dat onderwijs een van de weinige dingen is waarin je heel concreet wat kunt bereiken.

Tenzij je natuurlijk gelooft dat het allemaal geen zin meer heeft en dat we ons beter kunnen verhangen – er zijn toch momenten dat je denkt: het wordt nooit meer wat. Ik ben natuurlijk ook enigszins behept met een calvinistische instelling. Ik heb niet zo'n hoge dunk van de soort mens. We zijn toch een beetje een mislukt dier en een agressieve en onaangename soort. Maar we moeten het ermee doen. Als dat je uitgangspunt is, dan moet je gewoon steeds weer beginnen met jonge mensen.

Ik vind lesgeven heerlijk om te doen. Ik heb ook nooit iets gemerkt van een nul- of niksgeneratie. Wat ik zeg gaat over hele morele dingen; ik geef bijna een preek. De dominee preekt. Ik zie dat er een generatie opgroeit die hier belangstelling voor heeft en die wil niet iemand die heel afstandelijk zegt: 'Nou, het kan zus zijn en het kan ook anders zijn. Meneer A vindt dit en meneer B vindt dat.' Dat komt er ook allemaal bij, maar je moet ook je

nek durven uitsteken, en als docent zeggen: 'Ik denk dat het zo zit.'

U lijkt zich nogal zorgen te maken over de soort mens. Waar moeten wij volgens u allemaal bang voor zijn? Moeten we ons zorgen maken over religie? Nee hoor. Er is niets beangstigends aan religie. Er zijn vormen van religie die gevaarlijk zijn. We zijn natuurlijk als mensensoort een beetje beangstigend. Maar religie, nee.

Moeten we bang zijn voor de media?

Ja. Als je ziet wat een geweldige invloed de media hebben, en hoe zij definiëren wat mensen van zichzelf vinden, dan denk ik dat we ons daar wel zorgen over moeten maken. Zeker nu in de kwestie van Afghanistan en Amerika. De media hebben zichzelf censuur opgelegd. Ze hebben vanaf het begin maar één scenario voor mogelijk gehouden. En dat ze in toenemende mate geen dragers van informatie meer zijn, maar dragers van reclame, vind ik zorgwekkend.

U heeft ook veel geschreven over de ethiek van het internet. Is het internet iets waar we ons zorgen over moeten maken?

Nee hoor, niet als netwerk, al kunnen er ook dubieuze dingen mee worden uitgewisseld. Nee, waar we ons druk over moeten maken is dat ingewikkelde dilemma: dat we aan de ene kant een mondiaal netwerk willen maken, maar aan de andere kant een milieuprobleem hebben dat de planeet niet overleeft, als iedereen morgen aansluiting heeft op dat netwerk. Dat is iets om over na te denken, niet iets om bang voor te zijn.

En voor transnationale corporaties, waar u in Mexico onderzoek naar hebt gedaan?

Ja. Zeer zeker. Probleem daarmee is dat zij de werkelijke machthebbers in de wereld zijn. Ze passen niet in een democratische structuur, want ze leggen helemaal geen rekening af. Dat zijn zorgelijke verschijnselen.

Is er iets waar iedereen bang voor is, maar waar we eigenlijk niet bang voor hoeven te zijn.

(Hamelink na enig nadenken:)

Nee. Ik kan niet iets bedenken waar iedereen zich reuze druk overmaakt, terwijl het reuze meevalt.

En andersom?

Ik vind dat mensen veel te weinig nadenken over de consequenties van de combinatie media, technologie, kunstmatige intelligentie, bio- en nanotechnologie: een toekomst waarin de mens niet meer nodig is. Wat mij het meest beangstigt, is het feit dat wij onszelf als mens in het hele technische proces steeds meer zien als de belangrijkste risicofactor. En dat is nog waar ook: de automobieltechnologie is prachtig, maar er zitten maniakken achter het stuur. Dus wij zijn ook wel een risicofactor. Maar dat denken wordt steeds sterker, waardoor wij als mensen steeds meer worden gecontroleerd en vastgelegd en dat brengt ons langzamerhand steeds dichtbij een *brave new world*. De combinatie van mensen die je uit het technische proces isoleert en steeds meer humanoïde robots leidt ons daar angstig dichtbij - al duurt het nog wel vijftig, zestig jaar. Ik ben niet er zeker van of we dat goed zullen doen.'

Giselinde Kuipers is redacteur van *Facta*. Zij is verbonden aan de Afdeling Communicatiewetenschap, Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Freedom and Control

Association for the Sociology of Religion - 2002 Annual Meeting

Chicago, 15-17 augustus 2002

De deadline voor het insturen van abstracts (max. 150 woorden) is 15 februari 2002. Adres: Grace Davie (Program Chair), Department of Sociology, Amory Building, University of Exeter, Exeter, EX4 4RJ, UK, e-mail: g.r.c.davie@exeter.ac.uk, tel. + 44(0)1392 263302. Website: <http://www.sociologyofreligion.com>
Informatieadres in Nederland: Dr. D.H. Hak, tel. 050 3636217, fax 050 3636226, e-mail: d.h.hak@ppsw.rug.nl

Social values, social policies

Normative foundations of changing social policies in European countries

Tilburg, 29-31 augustus 2002

Papertitels en abstracts voor deze eerste conferentie van het European Social Policy Research Network (ESPRN) van de European Sociological Association kunnen tot 1 mei 2002 worden ingestuurd. Bij de organisator, prof.

Wim van Oorschot, kunnen tot 1 januari 2002 voorstellen voor sessies of thema's worden ingediend. De indier dient de verantwoordelijkheid te nemen voor de acquisitie van drie papers van hoge kwaliteit. Het is mogelijk met onderwerpen te komen die buiten het conferentiethema liggen.

Organisatie: Prof. Wim van Oorschot, Tilburg Institute for Social and Socio-Economic Research (TISSER), e-mail: w.v.oorschot@kub.nl

Op internet zijn een aantal stemtest- en stemadviesprogramma's te vinden. Vooralsnog gaat het om vrijblijvende vraag-antwoord-spelletjes met als doel te testen hoe rotsvast of wankelbaar de eigen politieke voorkeur is en waardoor die wordt bepaald. Een ander doel kan zijn iets te weten te komen over de standpunten

De verkiezingen komen

Virtueel stemmen op internet

Loek Groot

Jacob Kohnstamm, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken in het kabinet Kok I, voorzag in 1998 dat op termijn 'de minister-president' 's avonds besluit om op internet de mening van de bevolking te vragen over een bepaalde kwestie omdat hij er zelf niet uitkomt'.¹ De laagdrempeligheid van internet maakt het in principe mogelijk om burgers via de digitale snelweg mee te laten beslissen of te stemmen over bijvoorbeeld de Betuwelijn, gasboringen op de Waddenzee of deelname aan vredesmissies. Zover is het echter nog niet. Technisch schijnt het geen probleem te zijn dat kiezers zich digitaal laten registreren en dat er per kiesgerechtigde slechts één stem, anoniem uiteraard, wordt uitgebracht. Wat nu al wel kan, is meedoen aan politieke voorkeurstesten op internet. De geschiedenis van deze stemtest- en stemadviesprogramma's is maar pril. In Nederland zijn met de Tweede-Kamerverkiezingen in 1998 voor het eerst enkele van dergelijke programma's gelanceerd. De drie belangrijkste zijn de StemWijzer, de StemBox en de StemTest.² Hiermee is meteen een trend in gang gezet: in de naam wordt bij voorkeur de lettergreep 'Stem' verwerkt. De programma's lijken allemaal onschuldig. Het gevaar is echter niet denkbeeldig dat dit soort programma's manipulatief wordt ingezet. Zo gaat het gerucht dat het stemtestprogramma van het CDJA (www.cdja.nl/html/voorkeurttest.html) opvallend vaak het stemadvies CDA geeft.

De quizjes kunnen ruwweg in twee typen worden onderverdeeld. Bij stemtestprogramma's is het doel dat het

programma zo goed en zo snel mogelijk het stemgedrag van de respondent juist voorspelt. Bij stemadviesprogramma's is het doel dat de deelnemer al doende de eigen politieke voorkeuren en de standpunten van de politieke partijen beter leert kennen. Na het beantwoorden van de vragen krijgt de deelnemer een overzicht met de mate van overlap of discrepantie tussen de eigen mening en die van de afzonderlijke partijen. Hoewel de naam anders doet vermoeden, is StemTest, en dit geldt ook voor StemBox en StemWijzer, een stemadvies- en niet zozeer een stemtestprogramma. Aan het eind van dit artikel introduceer ik een zelfgemaakte stemtest: de StemVork. Een alternatieve test, de Stemtoets, is onder constructie.

Politieke voorkeur

Meedoen aan een stemadviesprogramma kan vergeleken worden met een gesprek dat u voert met een politiek expert, zeg een doorgewinterde politica uit de Eerste Kamer. Zij stelt u een aantal gerichte vragen. Om te beginnen kan zij u vragen of u er voor of tegen bent dat bovenop de koppeling de bijstandsuitkering eens flink extra wordt verhoogd, zeg met 10 procent. Als u voor een extra verhoging van de bijstandsuitkering bent, correspondeert dit met de verkiezingsprogramma's van GroenLinks en de SP. Bent u tegen de extra verhoging, dan valt uw standpunt samen met dat van de PvdA, D66, CDA, ChristenUnie en VVD (de splinterpartijen laat ik gemakshalve buiten beschouwing). De politiek expert kan afhankelijk van uw antwoorden doorvragen. Koos u voor

van de verschillende politieke partijen. Als er genoeg mensen meedoen, kan dat resulteren in een heuse, zij het virtuele verkiezingsuitslag. Loek Groot probeerde de programma's op internet uit en presenteert de StemVork, een door hem ontwikkelde stemtest.

eraan...

de verhoging, dan moet de expert nog een paar politieke issues selecteren waarop GroenLinks en de SP zich van elkaar onderscheiden. Vragen die hiervoor in aanmerking komen liggen op het terrein van de inkomenspolitiek, buitenlandse politiek en immigratiebeleid. Vergeleken met GroenLinks is de SP voorstander van een wat radicalere inkomensherverdeling, voor uittrede uit de NAVO en tegen het verstrekken van Greencards aan ICT-ers of verpleegkundigen van buiten de EU. Bent u niet voor een extra eenmalige verhoging van de bijstandsuitkering, conform de verkiezingsprogramma's van PvdA, D66, CDA, Christen-Unie en VVD, dan kan de expert vragen of er moet worden ingegrepen in de WAO, of de burgemeester moet worden verkozen, of de Zalmnorm moet worden gehandhaafd, of het homohuwelijk wel kan et cetera om erachter te komen met welke van deze partijen uw standpunten het meeste overeenkomen.

Aan het eind van het gesprek zal de expert of het stemadviesprogramma zeggen: nu ik weet hoe u over deze zaken denkt, stel ik vast dat uw standpunten grosso modo het dichtst bij partij X liggen met partij Y als goede tweede, afhankelijk van welke thematiek voor u het zwaarst weegt. U bent het namelijk grotendeels met de standpunten van partij X eens, maar op het terrein van zeg vrede, veiligheid en internationale politiek kiest u duidelijk voor partij Y, die voor het overige ook heel dicht in de buurt komt van uw politieke voorkeuren. Met partij Z bent u het vrijwel altijd oneens. Het summum van een stemadviesprogramma is, als we de metafoor van het gesprek met de politieke expert even voortzetten, dat zij aan de hand van de antwoorden op de welgekozen vragen

beter dan de respondent zelf in staat is diens politieke voorkeur te bepalen. Daarom is de naam StemWijzer, het stemadviesprogramma dat ontwikkeld is door het Instituut voor Publiek en Politiek in samenwerking met Trouw, zo toepasselijk. Het programma pretendeert dat iemand door het meedoen *wijzer* gaat stemmen. Wijzer stemmen kan eenvoudig worden opgevat als een beter geïnformeerde partijkeuze of een beter gemotiveerde politieke voorkeur, omdat deelnemers meer aan de weet zijn gekomen over de verschillen tussen partijen. Een stemadviesprogramma is dan welbeschouwd een soort speelse, alternatieve manier om kennis te nemen van verkiezingsprogramma's, die anders slechts door de partijtjigers onder de partijleden worden gelezen.

Stemadvies

Omdat StemTest, StemBox en StemWijzer alle drie stemadvies- en niet zozeer stemtestprogramma's zijn, zijn ze lang en informatief. Het serieus invullen van alle vragen duurt al gauw een half uur tot drie kwartier. Per vraag of per thema kan worden gezien wat de eigen antwoorden zijn en welke positie de partijen innemen. Om de werking duidelijk te maken, geef ik een voorbeeld met de StemWijzer van 1998 (die van 2002 is nog niet uit). Dit programma bevat 28 stellingen, waarop geantwoord kan worden met Eens / Oneens / Neutraal / Geen mening. 'Geen mening' invullen staat gelijk aan het onthouden van je stem op dat punt. Het antwoord 'Neutraal' telt wel mee in de bepaling van het stemadvies; het telt als een

neutrale mening ten aanzien van die stelling, wat overeen kan komen met het standpunt van een politieke partij. De 28 stellingen zijn ingedeeld in elf thema's, zoals 'Inkomens en sociale zekerheid', 'Onderwijs', 'Gezondheidszorg' en 'Ethische vraagstukken'. Desgewenst kunnen bepaalde thema's dubbel worden gewogen, als de respondent deze extra belangrijk vindt. Stelling 7 bijvoorbeeld luidt: 'Burgemeesters moeten door de burgers van een gemeente worden gekozen'. 'Oneens' correspondeert met de verkiezingsprogramma's van het CDA, SGP, GPV en RPF, 'Eens' met die van de PvdA, D66, GroenLinks en SP en 'Neutraal' met de VVD. Stel dat u het 'Oneens' bent met deze stelling, omdat u vindt dat die benoemd moet blijven. U scoort dan punten voor het CDA, SGP, GPV en RPF, en minpunten (strafpunten) voor PvdA, D66, GroenLinks en SP. Heeft u bovendien gekozen voor een dubbele weging van het thema 'Staatsrechtelijke vernieuwing', waaronder deze burgemeestersvraag valt, dan worden de plus- en minpunten verdubbeld. Als u 'Neutraal' zou hebben geantwoord, had u alleen punten gescoord voor de VVD. Blijkens de grafische toelichting waren dan zowel de partijen uitgesproken voor als tegen de gekozen burgemeester het voor de helft met u eens.

Op een dergelijke wijze worden alle antwoorden in scores omgezet en wordt letterlijk een stemadvies 'berekend'. Aan het eind, na het beantwoorden van alle stellingen, wordt het stemadvies gegeven in de vorm van een soort rangordeaffiniteit. U kunt bijvoorbeeld zien dat u het voor 60 procent eens bent met partij A, voor 55 procent met partij B et cetera, en ook dat u het voor 80 procent oneens bent met partij X. Daarnaast kunt u per stelling of per thema nagaan hoe uw antwoorden zich verhouden tot de standpunten van de politieke partijen. Dit wetende kunt u hier ook een spel van maken: probeer de antwoorden op de stellingen zo te kiezen dat een 100 procent affiniteitsscore met de VVD of PvdA of CDA uit de bus komt. Het zou mij niet verbazen als dit zelfs voor doorgewinterde politici uit de Eerste of Tweede Kamer geen gemakkelijke opgave is. Is het waar, dan versterkt dit het beeld van het stemadviesprogramma als een politiek expert. Zij weet dan immers beter dan de beroepspolitici zelf waar de verschillende partijen wel en niet voor staan.

Het verkregen stemadvies kan natuurlijk ook worden geïnterpreteerd als een toets op de robuustheid van de eigen politieke voorkeur. Voor iemand die bijvoorbeeld denkt overtuigd aanhanger te zijn van de VVD, zal het verrassend zijn als er een hogere affiniteitsscore voor de PvdA dan voor de VVD uit de bus rolt. Op die manier zijn stemadviesprogramma's ook altijd tegelijkertijd stemtesten, omdat de deelnemer de uitkomst kan 'lezen' als een toets op de eigen politieke voorkeur. Het doel van het programma, de finale zogezegd, is echter primair het stemadvies.

Imago en emotie

In de aanloop van de Tweede-Kamerverkiezingen van 1998 kregen ruim 5.000 van de 12.500 deelnemers aan StemWijzer, bijna de helft dus, het advies D66 te stemmen. Dit komt natuurlijk bij lange na niet overeen met het landelijke beeld. Volgens deze virtuele verkiezingsuitslag zou D66 maar liefst 60 van de 150 Kamerzetels krijgen,

en zou nu niet Kok maar Borst in het Torentje zitten! Het grote verschil tussen de virtuele verkiezingsuitslag volgens de uitgebrachte stemadviezen en de feitelijke verkiezingsuitslag is natuurlijke opmerkelijk, en dat D66 zo hoog scoort is ronduit verbazingwekkend. Toch zijn er wel een paar aanwijsbare oorzaken voor dit resultaat. Ten eerste is het publiek dat via internet deelneemt aan een stemquiz verre van representatief voor de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking. Het schijnt dat, vergeleken met alle kiesgerechtigden, de hoger geschoolde man van middelbare leeftijd met een sterke politieke interesse zwaar is oververtegenwoordigd onder de respondenten. Maar ook binnen die groep is D66 niet de grootste partij. Ten tweede zou het zo kunnen zijn dat vooral zwevende kiezers deelnemen aan dit soort programma's. Hieruit zou dan echter volgen dat zwevende kiezers typisch D66-kiezers zijn, iets dat nooit is aangetoond en bovendien ook een zekere contradictio in terminis is. Ten derde, en dit is een van de grote charmes van stemtest- en stemadviesprogramma's in het algemeen, spelen de poppetjes, de mannetjesmakerij, het profiel van de lijsttrekkers, in de stemprogramma's geen rol, terwijl deze factoren bij het echte kiesgedrag natuurlijk wel een grote rol spelen. Het stemadvies wordt dus gegeven op basis van louter inhoudelijke keuzes en niet omdat, ik noem maar wat, lijsttrekker A beter uit de verf komt op TV, mediagenieker is, beter kan koken of trompet kan spelen dan lijsttrekker B. De StemWijzer ziet dan ook het kiezen om inhoudelijke redenen als haar bestaansgrond (zie de rubriek FAQ bij de StemWijzer). Imago en emotie spelen geen rol. Van D66 is algemeen bekend dat het een imagoprobleem heeft, dat het een vage partij is en dat maar weinig kiezers weten waar D66 precies voor staat. Maar als wordt ingezoomd op een beperkt aantal belangrijke afzonderlijke kwesties waar politieke partijen verschillende oplossingen voor aandragen, zoals bij de StemWijzer, is het misschien niet zo verrassend dat het redelijk alternatief wat meer komt bovendrijven en dat de partijen die hun steun vooral moeten hebben van de meer emotionele, ideologische links/rechts motieven, slechter scoren. Het zou best kunnen dat bijvoorbeeld zowel veel traditionele PvdA-ers als traditionele VVD-ers bereid zijn om op deelterreinen van hun ideologisch profiel af te wijken. Als dat zo is, komen ze bij de StemWijzer al gauw terecht bij D66, een partij die zichzelf omschrijft als sociaal liberaal. Deze verklaringen zijn natuurlijk allemaal puur hypothetisch. René Cuperus, iemand die toch een kijkje in de campagne-keuken van een grote politieke partij vergund is als eindredacteur van *Socialisme & Democratie* en medewerker van de Wiardi Beckman Stichting, schrijft dat het bij verkiezingscampagnes 'primair gaat om manipulatie van imago, profiel en beeldvorming' bij het electoraat en dat uit onderzoek keer op keer blijkt dat het gros van de kiezers zich bij hun stemgedrag laat leiden door 'vage emoties, beelden en imago's'. Het zou alleen al om die reden interessant zijn om bij wijze van experiment een *representatieve* steekproef van kiesgerechtigden te laten deelnemen aan een methodologisch verantwoord stemadviesprogramma. Op die manier kan meer zicht worden verkregen op het effect van factoren die bij het echte kiesgedrag wel een rol spelen, maar hier per definitie zijn uitgeschakeld. De partij die haar standpunten beter over het voetlicht kan brengen dan andere partijen en waarvan

de lijsttrekker meer uitstraling heeft dan de andere lijsttrekkers, zoals bijvoorbeeld het geval was bij de VVD onder Bolkestein, zal waarschijnlijk in het experiment een kleiner aandeel van de stemmen trekken dan bij de echte verkiezingen. Voer voor politicologen en communicatiewetenschappers.

De StemVork

Zoals gezegd, bij een stemtestprogramma is het juist wel de bedoeling dat het programma zo goed en liefst zo snel mogelijk de politieke voorkeur van de respondent juist voorspelt. Ten tijde van de verzuiling zou een eenvoudige, maar zeer effectieve stemtest er als volgt uitzien, met tussen haakjes de voorspelling van de politieke kleur: Bent u praktizerend katholiek (KVP), gereformeerd (ARP) of hervormd (CHU)? Zo niet, behoort u tot een lagere sociale

klasse (PvdA) of tot de midden- en hogere klasse (VVD)? In het midden van de jaren vijftig zou deze stemtest ruim 70 procent van het stemgedrag juist hebben voorspeld, de reden waarom verkiezingen in die tijd ook wel werden vergeleken met volkstellingen.³ Het is wel zeker dat anno 2002 de achtergrondkenmerken van de respondent een veel lagere voorspelkracht hebben voor het stemgedrag. Op de website <http://www.self-gov.org/quiz.html> is 'Worlds Smallest Political Quiz' te vinden. Om te discrimineren tussen slechts twee partijen, Democraten en Republikeinen, bestaat deze toch nog uit tien vragen (wel of geen militaire dienstplicht, legalisering van drugs, landbouwsubsidies, minimumloon, ontwikkelingshulp, e.d.). De door mij ontwikkelde StemVork bevat slechts twee simpele vragen en poogt te discrimineren tussen maar liefst acht politieke partijen. Meedoen duurt dan ook niet langer dan een minuutje.

Stemvork

Vraag 1: Is één van de volgende onderwerpen voor u van doorslaggevend belang bij het stemmen op een politieke partij, waarbij u tevens de bijbehorende stelling voor uw rekening wilt nemen. Zo ja, klik dan op 'Mee eens'. Zo nee, ga dan door naar vraag 2.

Milieu: duurzaamheid gaat voor economische groei, de economie moet krimpen voor behoud van het milieu

Mee eens

Sociale rechtvaardigheid: het inkomen dat een kwart miljoen euro per jaar te boven gaat mag gerust met een belastingtarief van ruim 70 procent worden belast

Mee eens

Ethische kwesties: de wettelijke regelingen die euthanasie, abortus en het homohuwelijk mogelijk maken dienen zo snel mogelijk te worden teruggedraaid

Mee eens

Democratie: burgemeesters en de minister-president moeten rechtstreeks door de burgers worden gekozen, en zoveel mogelijk beslissingen worden per volksreferendum genomen

Mee eens

Overheid: het aantal ambtenaren kan gemakkelijk met een kwart worden teruggebracht, zonder dat dit gevolgen heeft voor de dienstverlening

Mee eens

Vraag 2: Welk van de volgende drie stellingen spreekt u het *meest* aan?

Deze

De overheid hoeft alleen zorg te dragen voor een basisvoorziening in de sociale zekerheid en de gezondheidszorg. Het bovenminimale deel moeten de burgers zelf regelen

Deze

De kwaliteit van gezondheidszorg en de toegang tot sociale zekerheid is voor iedereen hetzelfde en dient te worden betaald uit algemene belastingmiddelen

Deze

De duur en hoogte van de uitkeringen dienen bij voorkeur zoveel mogelijk afhankelijk te zijn van het arbeidsverleden en het laatst verdiende inkomen

Wilt u zien of uw antwoord correspondeert met uw politieke voorkeur, surf dan naar <http://www.siswo.nl/> Ik houd mij aanbevolen voor uw op- en aanmerkingen. Het e-mailadres is stemvork@siswo.uva.nl.

Noten

1. NRC-Handelsblad 24 april 1998
2. Zie voor een volledig overzicht: Kiezers toetsen hun stem via internetprogramma's. - In: NRC-Handelsblad 5 Mei 1998
3. Zie: Joop van Holsteyn - Het woord is aan de kiezer : een beschouwing over verkiezingen en stemgedrag aan de hand van open vragen. - Leiden : DSWO Press, 1994. - p. 114

Loek Groot is onderzoeksmedewerker bij SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, Amsterdam

De beerput van de Nederlandse witteboordencriminaliteit (zoals de bouwfraude rond de Schipholtunnel) gaat slechts zelden zo ver open dat het grote publiek er kennis van neemt. Hoe komt dit? Is de Nederlandse topambtenaar en -manager een stuk braver dan de 'gewone man'? Of hebben we met z'n allen boter op ons hoofd? Het laatste lijkt waarschijnlijk.

Nederland niet kritisch

'Maatschappelijk belang' gaat voor de wet

Femke Molenaar

Nederland wordt steeds criminel, roepen de media sinds jaar en dag. Wie het ochtendblad openslaat, wordt bedolven onder de verhalen over straatgeweld, zedendelicten, moord, criminele allochtone jongeren, drugshandel, fraude enzovoorts. Geen wonder dat ook de wetenschap regelmatig nieuwe theorieën en onderzoeken presenteert over dit soort ellende.

Toch krijgen niet alle vormen van misdaad evenveel aandacht. De zogenaamde witteboordencriminaliteit komt relatief sporadisch op de voorpagina, en dan nog vaak alleen omdat de gevolgen al voor iedereen zichtbaar zijn. De dubieuze praktijken tussen overheid en bouwwereld waren bijvoorbeeld intern al jaren bekend, maar kwamen pas onder de aandacht van het grote publiek toen een Kamerlid er een politiek drama van maakte. Ook vanuit wetenschappelijke hoek bespeurt de Nederlandse krantenlezer slechts af en toe een spectaculaire ontboezeming over criminaliteit op hoog niveau.

Hoe komt dit? Is de Nederlandse topambtenaar en -manager simpelweg een stuk braver dan de 'gewone man' (of zijn collega's in andere Europese landen)? Het antwoord is nee. Althans, als we de Italiaanse Elisabetta Manunza (universitair docente Europees recht aan de Katholieke Universiteit Brabant) mogen geloven. Manunza constateert, naar aanleiding van haar promotieonderzoek, in *Trouw* (december 2001) dat de Nederlandse overheid 'nonchalant omgaat met belangenverstrengeling tussen ambtenaren en het bedrijfsleven.' Smeergelden zijn bovendien 'in de Nederlandse bouwwereld meer aanvaard dan in Italië', maffialand bij uitstek.

'Had Nederland maar Italiaanse toestanden,' zegt Manunza, want daar wordt de corruptie, sinds de invoering van een aantal strenge antimaffiawetten en de Milanese Operatie Schone Handen, hard aangepakt. Hebben we dus met zijn allen boter op ons hoofd? Inderdaad. Professor H.G. van de Bunt (hoogleraar criminologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam) is weliswaar kritisch over Manunza's bevindingen ('in eerste instantie ben ik niet erg geneigd hierin te geloven'). Toch ziet hij een groot probleem: 'In Nederland wordt een overtreding achter een keurig bureau niet snel aangemerkt als crimineel. Er wordt in het algemeen erg relativerend en vergoelijkend over gedaan. Dit soort overtreders krijgt geen stigma opgeplakt en dat heeft alles te maken met het maatschappelijk belang dat men hecht aan het voortbestaan van een onderneming.'

Van de Bunt noemt een voorbeeld van bouwfraude van enkele jaren geleden. 'Die zaak is geseponeerd omdat er geen maatschappelijk belang was bij vervolging. In Nederland is 'maatschappelijk belang' een officiële sepotgrond. Met andere woorden: een witteboordencrimineel in een onderneming heeft een streepje voor op een misdadiger die niet is ingebed in zo'n organisatie.'

Achterstand

Het is dus heel goed mogelijk dat de witteboordencriminaliteit in Nederland weliger tiert dat menigeen voor mogelijk houdt. Heeft dit ook iets te maken met het poldermodel, het altijd maar streven naar consensus tussen

op witte boorden

bedrijfsleven en overheid? Willem de Haan, hoogleraar criminologie aan de Rijksuniversiteit Groningen: 'Jazeker. Van den Heuvel (Universiteit Maastricht) heeft hier onderzoek naar gedaan; naar collusie, belangenverstrengeling tussen overheid en bedrijfsleven, met als voorbeeld het door de vinger zien van het ontduiken van de visquota. Of de recente bouwfraude slechts het topje van de ijsberg is, weet ik niet. Maar waarschijnlijk is het wel.'

De Haan durft geen uitspraak te doen over de relatief lauwe mediabelangstelling: 'Of dergelijk wetenschappelijk onderzoek de pers wel of niet bereikt, overzie ik niet. Zeker is wel dat het openbaar ministerie jarenlang achter de feiten aanliep en pas de laatste jaren de achterstand probeert in te lopen, onder meer door het contracteren van financiële specialisten. Als gevolg hiervan neemt de forensische accountancy een vlucht.'

Van de Bunt geeft toe dat hij zich soms behoorlijk ergert aan de Nederlandse mentaliteit. 'De mensen vergeten dat ook dit soort overtredingen uiteindelijk ernstige gevolgen kunnen hebben, tot en met fysiek letsel. Denk maar aan de veerbootramp (Herald of Free Enterprise, 1987, red.) of de Ford-Pinto-affaire, een auto waarvan bekend was dat hij onveilig was, maar die toch in productie werd genomen; of denk aan Volendam.'

'Nederland opereert nogal naïef,' vervolgt Van de Bunt. 'Dat geldt bijvoorbeeld ook voor milieuhandhaving, iets waar ik altijd aandacht voor heb willen vragen. We zeggen dat we dat in goed overleg doen. Er is namelijk een heel scala aan diffuse regelingen en het is onmogelijk om alle bedrijven op alle regeltjes te controleren. Dus laten we dat deels aan de ondernemingen zelf over via

zogenaamde handhavingsarrangementen. Men vindt dat heel modern en op zichzelf is het inderdaad een creatieve gedachte. Maar niet ieder bedrijf is rijp voor die verantwoordelijkheid. En milieucriminaliteit is, net als andere vormen van witteboordencriminaliteit, een overtreding met ernstige gevolgen: de vernietiging van het leefmilieu.' Van de Bunt heeft nog een argument om harder op te treden tegen organisatiecriminaliteit. 'Dat is de verwevenheid met andere vormen van criminaliteit. De georganiseerde misdaad zou nooit voet aan de grond krijgen zonder contacten met een grijs circuit. Als legale bedrijven illegaal producten kopen van leveranciers waarvan ze weten dat er iets niet deugt, zien ze daar het kwaad vaak niet van in. Maar in feite houden ze de zwaardere misdaad in stand.'

Ondergeschoven kindje

Positiever is Van de Bunt over de wetenschap, die zich onvoldoende met dit soort vraagstukken zou bezighouden. 'Het is niet zo dat criminologen geen oog hebben voor witteboordencriminaliteit. In Nederland is het wel degelijk een eigen tak, een eigen circuit, waar regelmatig nieuwe onderzoeken worden gedaan.'

Van de Bunt krijgt bijval van collega De Haan: 'De organisatiecriminologie is geen ondergeschoven kindje. Sinds de Amerikaanse criminoloog het begrip *white collar crime* introduceerde, heeft het een vaste plek binnen de criminologie, waarbij diverse beroepsgroepen (bijvoorbeeld medici) en takken van het bedrijfsleven (bijvoorbeeld de farmaceutische industrie) onder de loep zijn genomen.'

Veel is er ook bekend geworden over schandalen rond grote handelsbanken en pensioenfondsen. In Nederland zijn proefschriften verschenen over de sociale constructie van fraude (Brants en Brants) en over organisatiecriminaliteit (Wim Huisman - *Tussen winst en moraal : achtergronden van regelgeving en regelover-treding door ondernemingen*, VU, 2001).

Toch laat de universitaire wereld hier en daar kansen onbenut. Van de Bunt: 'Nederlandse universiteiten zijn te weinig ingesteld zijn op goed empirisch onderzoek. In Amerika is dat veel vanzelfsprekender. Het is typerend voor ons land dat er pas met ingang van het komende studiejaar voor het eerst een aparte opleiding criminologie van start gaat.'

De faculteiten Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam, de Universiteit Leiden en de Vrije Universiteit bieden die opleiding, bestaande uit een

bachelor - en een masterfase, gezamenlijk aan. Willem de Haan: 'Een belangrijk en in Nederland nog nauwelijks ontwikkeld aandachtspunt betreft de rol van multinationale ondernemingen in de derde wereld. Meer in het bijzonder gaat het om de schendingen van mensenrechten, de destabiliserende effecten van het flitskapitaal en de milieucriminaliteit die zij daar in commissie of omissie bedrijven.'

'Ik verwacht overigens dat de nieuwe opleiding criminologie veel aandacht zal besteden aan witteboorden-criminaliteit, omdat collega Van de Bunt, een expert op dit gebied, een van de initiatiefnemers is. Verder verwacht ik dat zij sterk op de praktijk gericht zal zijn, met minder ruimte voor theoretische reflexie.'

Tekst en illustratie: Femke Molenaar. Zij is redac-teur van *Facta*.

Benoemingen

KUB - Dr. J.A. (Joseph Aloysius) Mc.Cahery (1956), bijzonder hoogleraar International Business Law, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Mr. drs. C.M. (Christina Marianne) Grundmann-van de Krol (1948), bijzonder hoogleraar Effectenrecht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Zij is werkzaam bij NautaDutilh, praktijkgroep banking & finance te Amsterdam. Prof. dr. R. (Ruben) Gowricharn (1952), bijzonder hoogleraar Sociale cohesievraagstukken van de multiculturele samenleving in een transnationaal perspectief, Faculteit der Sociale Wetenschappen. De leerstoel is ingesteld op initiatief van de Stichting FORUM/Verwey-Jonker Leerstoel.

KUN - Prof. dr. P.L.H. (Peer) Scheepers (1958), hoogleraar Methoden en Technieken van Sociaal-wetenschappelijk Onderzoek, Faculteit der Sociale Wetenschappen. Hij blijft tevens hoogleraar maatschappelijke vooroordelen. Per 1 december is hij ook benoemd als nationaal coördinator van het 'European Social Survey' bij NWO. Dr. C.C. (Carla) van Baalen (1958), bijzonder hoogleraar Parlementaire Geschiedenis, Faculteit der Letteren, met als leeropdracht de 'Nederlandse parlementaire geschiedenis, in het bijzonder van na de Tweede Wereldoorlog'. Zij is benoemd door de Stichting Parlementaire Geschiedenis in Den Haag. Dr. R.C.M.E. (Rutger) Engels (1968), hoogleraar Orthopedagogiek: opvoedings- en gedragsproblemen, Faculteit der Sociale Wetenschappen (Van der Leeuw-leerstoel). Dr. J.R.L.M. (Judith) Wolf (1957), bijzonder hoogleraar Maatschappelijke Opvang, afdeling sociale geneeskunde, Faculteit Medische Wetenschappen. Dr. I.E. (Ingrid) Josefs (1961), hoogleraar Persoonlijke leer, Faculteit der Sociale Wetenschappen.

RUG - Prof. dr. Carla Vlaskamp (1949) is benoemd tot bijzonder hoogleraar Orthopedagogiek met betrekking tot opvoeding en ondersteuning van personen met zeer ernstige verstandelijke beperkingen, Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen. Zij werd benoemd door De 's Heeren Loo Zorggroep. Dr. Addie Johnson, hoogleraar Psychologische verrichtingenleer en ergonomie, Faculteit der Psychologische, Pedagogische en

Sociologische Wetenschappen (Van der Leeuwleerstoel).

Dr. K.I. (Karen) van Oudenhoven-van der Zee (1966), hoogleraar Organisationspsychologie, Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen (Van der Leeuwleerstoel). Dr. Pauline Westerman (1957), hoogleraar Rechtsfilosofie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Dr. Joyce P. Jacobsen gaat van januari tot april als eerste de Jantina Tammes wisselleerstoel voor Genderstudies bekleden aan de RUG.

UvA - Dr. T. Atabaki, bijzonder hoogleraar Sociale geschiedenis van het Midden-Oosten, Faculteit der Geesteswetenschappen. Dr. T.D. Gill, parttime hoogleraar Militair recht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Dr. A.P. Hardon, hoogleraar Antropologie van zorg en gezondheid, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen. Dr. P. Romijn, hoogleraar Geschiedenis van de 20e eeuw, in het bijzonder betreffende de geschiedenis van het openbaar bestuur in tijden van oorlog en crises, Faculteit der Geesteswetenschappen. Mr. Evert Verhulst, hoogleraar Arbeidsrecht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Prof. dr. M.J. Wintle (per 1 juli 2002), hoogleraar Moderne Europese geschiedenis, Faculteit der Geesteswetenschappen.

VU - Mr. G.R.J. (Rolf) de Groot (1951), bijzonder hoogleraar Zorgverzekeringsrecht bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. De leerstoel is een initiatief van het College voor Zorgverzekeringen. Dr. T. (Tom) Elfring (1957), hoogleraar Strategisch management bij de Faculteit der Sociaal-Culturele Wetenschappen, afdeling Bestuurs- en Communicatiewetenschappen. Hij is tevens bijzonder hoogleraar Innovatief ondernemerschap, Wageningen Universiteit. Dr. R.P. (Rob) Vos (1955), hoogleraar Ontwikkelingseconomie, Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde. Naast zijn hoogleraarschap is en blijft hij plaatsvervangend rector en hoogleraar Finance and Development van ISS. Hij verricht bovendien beleidsadvieswerk in diverse ontwikkelingslanden. Dr. W. (Wil) Dijkstra (1945), hoogleraar op de bijzondere leerstoel Methoden en dataverzameling in sociaal-wetenschappelijk onderzoek, Faculteit der Sociaal-Culturele Wetenschappen. De leerstoel is mogelijk gemaakt door de Stichting het Vrije Universiteitsfonds.

Marlies Eijnsink

Vrouwenbeurzen - In 1919 is een wereldwijd netwerk opgezet voor vrouwen met een academische opleiding uit de VS, Canada en Groot-Brittannië: de *International Federation of University Women*. Er zijn 180.000 vrouwen lid via de 72 nationale organisaties die verbonden zijn aan de IFUW. Sommige van deze verenigingen bieden fondsen aan om vrouwen te stimuleren hun academische carrière te vervolgen. Nederlandse vrouwen moeten lid zijn van de Nederlandse Vereniging van Vrouwen met een Hogere Opleiding (<http://www.vvao.nl>) om in aanmerking te komen voor beurzen die door aan de IFUW gelieerde organisaties worden verleend.

AAUW-IFUW Educational Foundation

De American Association for University Women geeft elk jaar 45 beurzen uit, waarvan zes gesponsord door de International Federation of University Women. Je kunt de beurs gebruiken voor een postgraduate studie of training buiten het moederland. De beurs is niet gebonden aan een studie in de VS, maar kan in elk land worden gebruikt. De beurs is 16.500 dollar waard. Met de aanvraag voor een International Fellowship kan tevens een aanvraag worden ingediend voor het Home Country Project. Hiervoor kun je 5.000-7.000 dollar krijgen. Met het geld kan een project in het moederland worden geïmplementeerd dat in het verlengde ligt van het onderzoek waar je mee bezig bent. De projecten moeten een directe impact hebben op de verbetering van de levenssituatie van vrouwen en meisjes. De uiterste indieningstermijn is 15 december 2002. De TOEFL (Test of English as a Foreign Language) is onderdeel van de aanvraagprocedure.

American Association for University Women
1111 16th Street, N.W.
D.C. 20036 Washington, VS.
<http://www.aauw.org>
tel. 001202 7287608
e-mail: info@mail.aauw.org

AFUW-Queensland Fellowship

Dit is een onderafdeling van de Australische variant van de International Federation of University Women, de AFUW. Zij biedt elk jaar een aantal beurzen aan voor een postgraduate studie aan de University of Queensland in St. Lucia, Australië. Het gaat zowel om beurzen voor een jaar als om een driejarige opleiding. Vorig jaar zijn één beurs voor een driejarige opleiding en vijf beurzen voor een jaar aan niet-Australische inwoners toegekend. De aanvraagtermijn sluit op 31 juli 2002; aanvraagformulieren zijn te downloaden op de website.

AFUW-Queensland Fellowship
Private Box 8/217 Hawken Drive
QLD 4067 St. Lucia, Australië
<http://www.academicdress.com.au/afuwffi/welcome-f.html>
tel. 00617 348707516

British Federation of Women Graduates Awards

De Britse versie van de IFUW heeft verschillende beurzen met namen van vroegere heldinnen als Kathleen Hall Memorial Fellowship Fund: 1600 euro (speciaal voor vrouwen uit lage-inkomenslanden), Margaret K.B. Day Memorial Fund, 1600 euro, en Beryl Mavis Green Scholarship

(1600 euro). Sommige beurzen zijn voor studenten uit specifieke studierichtingen, zoals de M.H. Joseph Prize, voor studenten architectuur of techniek, ter waarde van 800 euro. En de Johnstone & Florence Stoney Studentship Fund (1600 euro) voor onderzoek in biologie, geologie, meteorologie in het bijzonder in Australië, Nieuw-Zeeland of Zuid-Afrika. Tot slot is er nog een beurs ter waarde van 1600 euro voor onderzoek over de mogelijkheden van vrouwen in het onderwijs en het - voorheen mannelijke - publieke domein. De sluitingsdatum voor de aanvragen is 13 april 2002.

British Federation of Women Graduates Awards

142 Battersea Park Road
SW 11 4 NB Londen, GB.
Zie voor meer info: <http://homepages.wyenet.co.uk/bfwg>
tel. 004420 74988037
e-mail: bfwg@bfwg.demon.co.uk

Association Française des Femmes Diplômées des Universités Award (AFFDU)

De AFFDU is gelieerd aan de International Federation of University Women. Voor vrouwen die minstens vijf jaar universitair onderwijs hebben gevolgd en de Franse taal kennen is het mogelijk financiële steun te krijgen voor een kortlopende studie of kortlopend onderzoek. Om het jaar biedt de AFFDU vijf beurzen aan vrouwen van een andere nationaliteit dan de Franse aan. De hoogte van de beurs varieert van 565 euro tot 910 euro en dient ter financiering van onderzoek voor maximaal een jaar. De sluitingsdatum voor aanvragen is op 31 maart 2002.

AFFDU
4, Rue de Chevreuse
75006 Parijs, Frankrijk.
<http://www.ifuw.org/france>
tel.: 00331 4320013

Amy Rustomjee International Scholarship

Een onderafdeling van The Indian Federation of University Women's Association (IFUWA) in Bombay - de Women Graduates Union - biedt beurzen aan vrouwelijke onderzoekers voor onderzoek in Bombay aan. De beurs bestaat uit gratis accommodatie en gedeeltelijke onkostenvergoeding voor maaltijden in het Women Graduates Union's hostel. Reiskosten worden niet vergoed.

Women Graduates Union
Adres: Women Graduates Union Road
400 005 Colaba, Bombay, India
<http://www.ifuw.org/india>

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: vankerkwijk@pscw.uva.nl

Zijn er nog volkenkundige musea in Nederland?

Studiedag Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS

Kumpulan, Museum Bronbeek, Arnhem, 1 december 2001

Albert Trouwborst en Eric Venbrux

'Zijn er nog volkenkundige musea in Nederland?' "Nee", luidde het antwoord van Harrie Leyten op deze vraag, die centraal stond op een onlangs gehouden studiedag. Aanleiding tot deze dag, georganiseerd door de Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, vormden de recente veranderingen in de volkenkundige musea in Nederland.

Tegen het einde van de vorige eeuw ontstond een discussie rond de volkenkundige musea over wat wel genoemd werd de crisis in de representatie. Ter discussie stonden het recht om mensen uit andere culturen voor te stellen en in hokjes in te delen en de vraag of alle inheemse voorwerpen verworven in een koloniaal verleden die musea wel met rechte toekwamen. Een dialoog met vertegenwoordigers van inheemse volken werd ook bepleit om tot een evenwichtiger beeldvorming te komen.

Rond de overgang naar een nieuwe eeuw zijn tal van musea rigoureuze verbouwd en vernieuwde opstellingen tot stand gekomen (denk met name aan de recente heropeningen in Rotterdam en Leiden), reden om de balans eens op te maken: in hoeverre is de crisis in de representatie overwonnen?

Wat is de antropologische meerwaarde van de hernieuwde volkenkundige musea? En welke mogelijkheden tot inhoudelijke verrijking biedt de tendens tot esthetisering in de museale presentaties?

Op het eerste gezicht lijken de vernieuwde volkenkundige musea (nog) niet tegemoet te zijn gekomen aan wat velen verwachtten. Infotainment aan de hand van op effect berekende vormgeving dreigt de representatie te gaan domineren, terwijl – mede door de marginalisering van de conservatoren – gefundeerde kennis, kritisch onderzoek en het genereren van nieuwe inzichten het onderspit lijken te delven. Kortom, zijn er nog wel volkenkundige musea in Nederland?

Vijftig mensen waren op zaterdag 1 december naar Kumpulan bij Museum Bronbeek in Arnhem gekomen om hierover van gedachten te wisselen. Albert Trouwborst opende de studiedag en trad op als dagvoorzitter. Het ochtendprogramma bestond uit drie lezingen waarin respectievelijk antropologisch onderzoek, esthetisering en representatie werden behandeld.

Museon, Den Haag. Foto: ric Venbrux

Mary Bouquet stelde in haar lezing dat de omgang met "materiële getuigenissen" in een breder perspectief moet worden gezien dan alleen de volkenkundige musea: voorwerpen horen bij sociale relaties en alle musea zijn als vorm van cultuur interessant. Zij pleitte voor een deugdelijke verankering van de studie van materiële cultuur in de antropologische opleidingen en een structurele samenwerking tussen de discipline en de musea.

Wilfried van Damme betoogde dat onvoldoende recht gedaan wordt aan de esthetische noties die wel degelijk in niet-westerse samenlevingen bestaan, enerzijds uit onwetendheid en anderzijds omdat een valse tegenstelling tussen (westerse) esthetisering en (niet-westerse sociaal-culturele) context de discussie domineert. De onhoudbaarheid van de opvatting dat esthetiek iets exclusief westers zou zijn werkte hij uit aan de hand van de schoonheidskenmerken die de Baule uit Ivoorkust aan hun beelden toekennen.

Harrie Leyten liet in een historische beschouwing zien dat het representeren van niet-westerse perspectieven in volkenkundige musea nog steeds niet tot zijn recht is gekomen. De representatie behelsde aanvankelijk de koloniale belangen, vervolgens het zaakwaarnemerschap voor ontwikkelingslanden en recentelijk de ideeën van de vormgevers.

De voordrachten vormden de opmaat tot een geanimeerde discussie. Aan de orde kwamen onder meer de institutionele inbedding van de musea, de sturende rol van de politiek, het overheersen van de westerse blik in de transformatie van de volkenkundige musea tot kunstmusea, de wenselijkheid van een integratie van volkenkundige en volkskundige musea, avontuurlijkere presentaties aan de hand van onderzoeksvragen en samenwerking met de mensen uit de landen van herkomst van de voorwerpen.

Na de Indonesische lunch in Kumpulan was het de beurt aan de leden van een panel om de discussie verder in te leiden. Dit panel, bestaande uit Gerard Rooijackers, Gosewijn van Beek, Susan Legêne, Liane van der Linden, Pieter ter Keurs en Eric Venbrux, legde een verscheidenheid aan standpunten op tafel. Nadrukkelijk werd het verband gelegd met meer algemene maatschappelijke processen en de noodzaak tot een nieuw élan onderstreept. Tot wat aan bod kwam behoorde het op de ach-

tergrond raken van de collecties zelf, de museumsector als steeds meer een eenheidsworst, de vormgeving als alles bepalende context, het gebrek aan verwondering en presentatie van interculturele confrontaties, alsmede de musea als werkplaatsen (in plaats van rustplaatsen) voor onderzoek, ontmoeting en discussie, de verantwoordelijkheid ten aanzien van de mensen waar de collecties vandaan komen, de (on)mogelijkheden met digitalisering en een problematisering van de van overheidsweg aangereikte definities van "cultureel erfgoed".

De dag werd afgesloten met een bezichtiging van Museum Bronbeek. Een publicatie met de resultaten van de studiedag is in voorbereiding. Daarin zal uitvoeriger verslag worden gedaan. Van "volkenkundige" musea in Nederland is géén sprake meer, zo vonden verscheidene mensen: deze musea hebben hun specifieke karakter verloren, bovendien is het een historische term en, zoals Leyten betoogde, omdat de mensen waar het om gaat in de representatie uit het zicht verdwenen zijn, kan al zeker géén aanspraak gemaakt worden op de titel "volkenkundig".

Een digitale versie van dit verslag verscheen in De Museumkrant 48, winter 2001, <http://www.museumserver.nl/museumkrant/editie48/>.

NKWP

NKWP-secretariaat: Dr. B. Reinalda, School voor Bestuurswetenschappen, Faculteit der Beleidswetenschappen, Katholieke Universiteit Nijmegen, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen, e-mail: nkwp@politicologie.nl; internet: www.politicologie.nl

Politicologenetmaal 2002

Het Politicologenetmaal 2002 zal op 23 en 24 mei plaatsvinden. Dit keer is het etmaal een Nederlands-Vlaamse aangelegenheid, waarbij de organisatie van het etmaal en de workshops steeds in handen is van een Vlaming en een Nederlander.

De organisatie van het etmaal is in handen van Henk Dekker (Universiteit Leiden) en Bart Kerremans (Katholieke Universiteit Leuven). Er komen elf workshops op het gehele terrein van de politicologie, elk door een Vlaming en een Nederlander georganiseerd. Aan (delen van) het etmaal kunnen wetenschappers, praktijkpoliticologen, wetenschappers in opleiding (aio/oio's, in Vlaanderen: aap's) en gevorderde studenten deelnemen. In het plenaire gedeelte is een boekensessie voorzien, met - dan actueel - aandacht voor de verkiezingen. Voorts

zullen de opleidingen uit beide landen zich op het etmaal presenteren als ook de bladen Acta Politica en Res Publica.

De organisatoren verwachten een vergroting van de kring van Nederlandssprekende politicologen met wederzijdse stimulering. Zij gaan ervan uit dat deze samenwerking ook na het etmaal zal worden voortgezet. Nadere informatie over programma, inschrijving, plaats, kosten en dergelijke is te vinden op de website <http://www.bsk.utwente.nl/nkwp/nieuwweb/etmaal.htm>

NSV

NSV, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: l.vandijk@nivel.nl

Nieuw NSV-bestuur

Op 1 september 2002 zal een nieuw bestuur aantreden. Het huidige bestuur treedt dan af. De benoeming van het nieuwe bestuur zal bekrachtigd worden tijdens de algemene ledenvergadering van 30 mei 2002. Kent u geschikte kandidaten of wilt u zichzelf kandidaat stellen voor het NSV-bestuur, neemt u dan contact op met de secretaris, Liset van Dijk (tel: 030-2729755, e-mail: l.vandijk@nivel.nl). Zij kan u ook meer informatie geven over de werkzaamheden van het NSV-bestuur.

Vijftig jaar Bibliografie Nederlandse Sociale Wetenschappen (BNSW)

Op 22 februari 2002 vindt er een symposium plaats ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Bibliografie Nederlandse Sociale Wetenschappen, georganiseerd door de Universiteitsbibliotheek Utrecht en de NSV. Thema: Over verleden, heden en toekomst van een bibliografische informatievoorziening op sociaal-wetenschappelijk gebied. Sprekers:

Prof.Dr. J.E. Ellemers, emeritus-hoogleraar sociologie Rijksuniversiteit Groningen

Drs. J.S.M. Savenije, bibliothecaris UB Utrecht

Prof.Dr. E. de Gier, directeur SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen

Drs. F.E. Bosman, hoofd Afd. Sociale Wetenschappen UB Groningen.

Het symposium zal plaatsvinden in de Faculty Club Universiteit Utrecht, Achter de Dom 7A (achterzijde Academiegebouw aan het Domplein) en zal duren van 14.00 tot 17.00 uur.

Nadere informatie: BNSW, Universiteit Utrecht, 030-253.7272 of e-mail: bnsb@library.uu.nl

Vragen aan Jacques

Voor de eerste aflevering van de eerste jaargang van *Facta* schreef Jacques Tacq de eerste aflevering van zijn serie *Vragen aan Jacques* over methoden en technieken in sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het idee was een soort Lieve-Lita-rubriek te maken. Onderzoekers die tegen M&T-problemen aanliepen, konden Jacques om raad vragen. Hij zou die vragen dan in zijn rubriek beantwoorden. De serie liep vier jaar. Al die tijd vervulde Jacques zijn rol van Lieve Lita met toewijding. Hij wilde ook graag doorgaan met de rubriek, had nog genoeg ideeën, maar kon uiteindelijk het schrijven ervan niet meer combineren met zijn andere, veranderende werkzaamheden. Hij werd hoogleraar in Brussel, gastprofessor in Essex en gaf in Rotterdam de cursus Interdisciplinariteit. In de jaren na zijn rubriek is Jacques Tacq medewerker van *Facta* gebleven. Alleen schreef hij niet meer voor het blad. Toch is de roep om hem niet verstomd. Daarom is het zo goed dat de bijdragen van Jacques Tacq nu gebundeld zijn in het boek *Het methodologisch atelier : adviezen en beschouwingen voor de sociale wetenschappen*. Ze zijn ondergebracht in vier hoofdstukken:

1. Wetenschappelijke verklaring

- Wat is een wetenschappelijke theorie
- De richting van de causaliteit
- Bayes voor sociologen

2. Steekproeven

- Steekproefdesign
- Waarom opiniepeilingen falen
- Q factoranalyse
- Het bepalen van de steekproefomvang

3. Onderzoekstypes

- Contextueel onderzoek
- Meta-analyse
- Anonimiteit van de gegevens

4. Statistische analyse

- Multicollineariteit
- Heterogeniteit der varianties
- Het odds ratio-debat : de tanende invloed van sociale klasse op partijkeuze
- Het interpreteren van een correlatie

Aan het boek is een bibliografie toegevoegd. Jacques Tacq blijft medewerker van *Facta*. Misschien hervat hij zijn rubriek nog. *Het methodologisch atelier* is uitgegeven door Acco Uitgeverij, Leuven, ISBN 90 334 4658 8, €18,50. Het e-mailadres van Acco is: uitgeverij@acco.be

In maart begint de lezingenreeks over de invloed van Edmund Husserl die hij in Rotterdam organiseert. Hieronder volgt het programma.

Henk Jansen

Een hedendaagse Husserl

Een lezingenreeks over de invloed van Edmund Husserl op het contemporaine denken

Grondslagen van het fenomenologische denken

14 maart

Edmund Husserl: Inleidende beschouwingen / Prof. dr. Ullrich Melle, KU Leuven, Husserl Archief

21 maart

Husserl en Heidegger: De problematiek van de intentionaliteit / Prof. dr. Sam Ijsseling, KU Leuven

De wijsgerige invloeden

11 april

Husserl en Merleau-Ponty: De intentionaliteit van het lichaam / Prof. dr. Frank Baeyens, KU Leuven

18 april

Husserl en Levinas: De tijd en de ander / Prof. dr. Rudolf

Bernet, KU Leuven, Husserl Archief

25 april

Husserl en Derrida: De zoektocht naar de onmogelijke aanwezigheid / Prof. dr. Eric Oger, UA Antwerpen

De invloed op de sociale wetenschappen

2 mei

De fenomenologische sociologie van Alfred Schütz / Prof. dr. Anton Zijderveld, EUR Rotterdam

16 mei

Husserl en de cognitieve wetenschap / Prof. dr. Peter Reynaert, UA Antwerpen

Tijd en locatie:

De lezingen vinden plaats op donderdagmiddag van 15:00 tot 18:00 uur. Plaats: Faculteit der Wijsbegeerte Erasmus Universiteit Rotterdam, Visser 't Hooftgebouw, Zaal 2-04, Oostmaaslaan 950-952, Rotterdam.

Voor reserveringen en meer informatie: e-mail: rahimy@fwb.eur.nl, tel: 010 4088963

Dr. E.D. de Leeuw is consultant van MethodikA en docent aan het University College Utrecht.

Websurveys: hype of nuttig instrument?

Edith de Leeuw

Het leukste van een nieuw jaar zijn de nieuwjaarskaarten. En zeker de kaarten van statistische bureaus. Daar zit namelijk altijd een boekje bij met kerncijfers van het afgelopen jaar. Dit jaar had het CBS een prachtig boekje, *Het jaar in cijfers 2001*.¹ Naast een amusante verhandeling over zeven eeuwen gulden, bevat het boekje ook boeiende cijfers over Nederland en de Nederlanders. We zijn inmiddels met 16 miljoen inwoners, worden steeds ouder en wonen steeds vaker in eenpersoonshuishoudens. Ruim een derde (34 procent) van de huishoudens is een eenpersoonshuishouden en het gemiddeld aantal personen per huishouden is gedaald tot 2,3.

Geen wonder dat interviewers en onderzoekers klagen over de grote mate van onbereikbaarheid van personen in hun steekproef.² Maar, gloort er misschien hoop aan de horizon? Het aantal mensen dat thuis toegang heeft tot het internet groeit sterk en is in de laatste twee jaar zelfs verdubbeld. In plaats van langsgaan of bellen, misschien toch maar een websurvey? Een websurvey combineert immers een aantal voordelen van de postenquête (goedkoop, geen intervieweffecten, niemand die meekijkt) met voordelen van het computer-assisted-interview (het computerprogramma zorgt voor de correcte volgorde van vragen, en sommige fouten worden uitgesloten).

Twee internationale deskundigen, Mick Couper³ en Don Dillman⁴, zijn kritisch optimistisch over het websurvey: veelbelovend, opwindend, maar ook nog nieuw en methodologisch onbekend hoe goed de methode precies werkt. Beiden wijzen erop dat men bij ieder survey, dus ook een websurvey aandacht moet schenken aan basiseisen wat betreft dekking, nonresponse, en meetfouten. Laten we ons nu beperken tot de dekkinggraad. Wie bereiken we met een websurvey in Nederland?

Het CBS vertelt ons het volgende: In 2001 had driekwart van alle Nederlanders thuis een PC, en 57 procent van de Nederlanders heeft thuis een internetaansluiting. Alweer volgens het CBS wordt in negen van de tien huishoudens

met een internetaansluiting gemaild en gesurft. Ongeveer de helft van Nederland kan met een websurvey bereikt worden. Dat zijn dan wel voornamelijk de huishoudens met kinderen: zeventig procent van de echtparen met kinderen heeft een internet aansluiting. Paren zonder kinderen en eenoudergezinnen zijn al minder vertegenwoordigd; respectievelijk 49 procent en 48 procent heeft een internetaansluiting. Bij alleenstaanden is de internetpenetratie al gedaald tot 30 procent. Dit heeft voor een deel te maken met leeftijd. De internetpenetratie is het grootst bij personen jonger dan 45, daarboven loopt het terug en maar 15 procent van de 65-plussers heeft een internetaansluiting. Websurveys bij jongeren en met name bij echtparen met kinderen beginnen haalbaar te worden. Maar wanneer u geïnteresseerd bent in eenoudergezinnen, ouderen, en/of alleenstaanden, wordt het lastiger. Om dekkingfouten te voorkomen, is het verstandig aanvullende gegevens te verzamelen via een andere methode. De tijd voor het websurvey is nog niet aangebroken, maar als onderdeel van een mixed mode survey kan het uiterst nuttig zijn.

Moge uw respons stijgen en uw meetfouten afnemen.

Ik wens u een heel gelukkig en liefdevol 2002 toe.

Noten

1. *Het jaar in cijfers 2001*, Centraal Bureau voor de Statistiek. Voor CBS-publikaties zie www.cbs.nl
2. Zie o.a. Wim de Heer - Een symposium over non-respons bij enquêtes (*Facta* 2000-5, p. 14-16)
3. Mick p. Couper (2001) Web surveys: A review of issues and approaches, *Public Opinion Quarterly*, 64: 464-494
4. Don A Dillman & Dennis K. Bowker (2001). *The web questionnaire challenge to survey methodologists*. <http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman/papers.htm>

Nederland en België

15 februari

Bijeenkomst van de werkgroep (Auto)biografie, Amsterdam. Zie SISWO. Contact: B. Kruithof, e-mail: kruithof@siswo.uva.nl; <http://www.siswo.uva.nl/congressen/congressen/>
Geo-Informatiedag Nederland (GIN), Ede. Contact: mevrouw Elfriede M. Fendel; GIN-secretariaat, e.m.fendel@geo.tudelft.nl; <http://kartoweb.itc.nl/nieuws/activiteiten.html>

16 februari

Wetenschaps(vernieuwings)debat, Haarlem. Contact: Secretariaat Hollandsche Maatschappij, e-mail: hollmij@wxs.nl; <http://www.hollmij.nl/Dbte-Sum.htm#Debate>

19 februari

Wat is wijsheid – drieluik over de toekomst van de universiteit. Deel 3: Wat doet de universiteit aan de files?, Amsterdam. Contact: De Balie, tel. 020 5535100, <http://www.balie.nl>, e-mail: balie@balie.nl

21 februari

Kernhem lezing: De romantische jongen – door Lisette Thooft, Ede. Contact: Piet Dekker, tel. 0318 638172

22 februari 2002

Vijftig jaar Bibliografie Nederlandse Sociale Wetenschappen (BNSW), Utrecht (14.00–17.00 uur). Zie de aan de BNSW gewijde artikelen in de vorige Facta. Contact: tel. 030 2537272, e-mail: bnsww@library.uu.nl

27 februari–2 maart

Fourth European social Science History Conference, Den Haag. Contact: Institute of Social History, tel 020 6685866, fax 020 6654181, e-mail esshc@iisg.nl; <http://www.iisg.nl/esshc/>

28 februari

The John Adams Institute introduceert: Chang-rae Lee – Native Speaker, Amsterdam (20.00 uur). Contact: tel. 020 6247280, <http://www.john-adams.nl/>

1 maart

M.V.C. Aalders – Werking van wetten en wijzigende waarden (afscheidsrede), Amsterdam (Agnietenkapel). Contact: Laura Schisswald, tel. 020-5254755, e-mail: schisswald@jur.uva.nl

4–6 maart

Psychological Aspects of Biblical Concepts and Persons, Amsterdam. Contact: Leids Congres Bureau, info@leidscongresbureau.nl; <http://www.angelfire.com/nd/psychiatrienreligie/>

8–9 maart

Congres: Ouder worden, nu en straks, Veldhoven. Contact: secretariaat NVG, mevr. J. Vos, nvg@seniorweb.nl

8 maart–8 september

De bril van Anceaux – Volkenkundige foto's 1860-heden, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden. De gelijknamige catalogus is te koop in de museumboekwinkel voor €24,50. Contact: tel. 071 5168800, e-mail: info@rmv.nl; <http://www.rmv.nl>

4 april

Kernhem lezing: Jongens en hun toekomstidealen: over werk, gezin en

man-vrouw verhoudingen – door Rita Kohnstamm, Ede. Contact: Piet Dekker, tel. 0318 638172

19 april 2001

Genezing door de geest, Leeuwarden – Congressentrum 'it aljemint'. Het symposium is toegespitst op paranormale genezers, religieuze genezers (christelijke en niet- christelijk) in en buiten Nederland. Contact: lgjansma@fa.knaw.nl; tel. 058 2131414; d.h.hak@ppsw.rug.nl, tel. 050 3636217.

23 april

Amsterdams Instituut voor Arbeidsmarktstudies AIAS en Scholar: Nederlandse ArbeidsmarktDag 2002 – De Onbegrensde Groei. Informatie: <http://www.uva-aias.net/news.asp?lang=ne>

7–8 mei 2002

Toezicht & Controle: 'Minder afstand, meer grip?' – Landelijk Congres der Bestuurskunde, Rotterdam. Informatie: <http://www.lcb.nl>; contact: tel. 010-4088563

23–24 mei 2002

Politicologenetmaal 2002. Zie de rubriek Nieuws van de verenigingen. Nadere informatie over programma, inschrijving, plaats, kosten en dergelijke is te vinden op de website <http://www.politicologie.nl>

25 mei

Mappae Mundi: Human Society and the Biosphere, Haarlem. Contact: Secretariaat Hollandsche Maatschappij, e-mail: hollmij@wxs.nl; <http://www.hollmij.nl/Mappae-M.htm>

30 en 31 mei

Armoede en Rijkdom – Tiende Sociaal-wetenschappelijke studiedagen, Amsterdam. Contact: Bernard Kruithof, e-mail: kruithof@siswo.uva.nl; <http://www.siswo.uva.nl/congressen/congressen/>

7 juni

12e marktdag van het GZZ netwerk (Call for papers: vóór 1 maart), Contact: drs. Lisa Putman, e-mail: lputman@siswo.uva.nl; <http://www.siswo.uva.nl/congressen/congressen/>

24–28 juni

International Conference on Social Welfare – 30th global conference of the International Council of Social Welfare, Rotterdam. Contact: Netherlands Institute for Care and Welfare, Conference, Postbus 19152, 3501 DD Utrecht, tel. 030 2306510, fax: 030 2306490, e-mail: icsw2002@nizw.nl; <http://websrv1.nizw.nl/icsw2002/>

8–9 juli

Conference: Empowering Humanity. Work in progress, Utrecht. Contact: University for Humanist Studies; tel. 030 2390162/192; <http://www.uvh.nl/conference/>

Augustus

ECSR Summer School – Education, Labour Market and Labour Organisations, Amsterdam. Contact: Secretariaat ECR, Richard Breen, e-mail: breen@iue.it; <http://www.mzes.uni-mannheim.de/ecsr/#2002>

29–31 augustus

Social Values, Social Policies: Normative foundations of changing social policies (Call for papers: vóór 1 mei), Tilburg. Contact: w.v.oorschot@kub.nl; http://cwis.kub.nl/~fsw_2/home/worschot/esprn02/

Buiten Europa

15–17 augustus

Ass. for the Sociology of Religion 2002: Freedom and Control, Chicago. (Deadline abstracts: 15 februari.) Contact: D. Hak, e-mail: d.h.hak@ppsw.rug.nl; http://www.sociologyofreligion.com/call_for_papers02.htm

Bijeenkomsten in binnen- en buitenland zijn te vinden in de agenda op de Website Maatschappijwetenschappen: <http://www.siswo.uva.nl>

